

Innehållsförteckning

Margherita Ahlberg	9
Gun Ahlfors	13
Agneta von Essen	17
Anna-Christina Forsman	19
Maj-Britt Grönholm	23
Mikaela Grönholm	29
Maj-Len Johansson	33
Elisabeth Morand-Löfving	35
Kerstin Niemelä	43
Chris Nyström	47
Margaretha Sanchez	49
Märta Uggla	53
Inger Wirén	57
Kristina Virkola	61

*Det finns en väg som ingen
gått före dig.
Kanske är det din.
Hittar du den, är det din.
Den finns inte men blir till när
du går den.
När du ser dig om är den borta.
Hur du nått hit vet ingen, allra
minst du själv.*

(Claes Andersson)

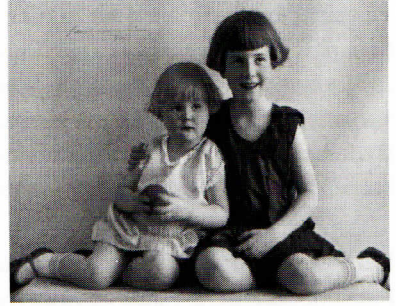
Vårt liv är en förunderlig resa. Då man ser i backspegeln ser man vissa klara orsakssammanhang, nödvändiga vägval och en målmedveten riktning men mycket tycks slumpen, aningslösheten och det oberäknliga "ödet" ha avgjort. Mycket känns rätt och riktigt men mycket kan kännas orättvist. Glada och smärtsamma minnen, reflexioner och tankar, sanna och osanna fragment av livet snurrar runt. Andras versioner och våra egna ofta tillrättalagda versioner av olika händelseförlopp blandas ihop till det som blir den verklighet vi skapar, då vi ser bakåt och öppnar minnenas dörrar.

Det har fjorton kvinnliga akademiker gjort i den här lilla skriften, som vi skrivit med anledning av vår förenings 85-årsjubileum. Vi som skrivit har gett oss själva tid att skriva ner sådant som vi bär med oss från barndomen. För många av oss har det lett till att vi börjat minnas mera, fundera mera. Vi som fått och vi som får läsa texterna med barndomsminnen kommer att känna igen, börja komma ihåg och fundera på våra egna erfarenheter, kanske upptäcka eller lära oss något nytt. Det är den stora behållningen.

Tack alla som skrivit, hjälpt med det praktiska och delat med sig av sina reaktioner. Tack alla ni som tar del av texterna och funderar vidare på er egen barndom, den tid som troligen formar oss mer än vi ens kan ana.

*På stigar
går man aldrig
riktigt ensam
Fötterna har sällskap med
alla steg som
stigit
stigen fram*

(Ingrid Sjöstrand)



Margherita Ahlberg med syster
f. 1927
FM, lektor i engelska

Från himlens höjd jag kommer ner

Det är jul och jag har ställt en gammal bilderbok på pianot och minns.

Texten på bokens pärm är "Från himlens höjd jag kommer ner". Själva pärm bilden visar en liten flicka, en ängel, som skidar nerför en brant. Hon är tecknad litet snett framifrån och bara den ena änglavingen syns. På pärmens insida står det skrivet med nyinlärd skolstil: "Till Lilla Syster från Stora Syster". Mot pianots mörka bakgrund framträder pärm bilden tydligt, blå himmel och vita vidder. Den lilla flickan är rödklädd med pälskantad huva, några ljusa lockar leker i pannan. På ryggen har hon en rygsäck delvis täckt av änglavingar. Ur säcken sticker några leksaker fram - huvudet av en vitklädd clown, en långhalsad giraff och en trumpet.

Änglaflickan som åker nerför branten är du, min älskade syster - blond, blåögd, glad i hågen och underbart söt. Blåklockan brukade Mormor kalla dig. Julen är nära och vi vet att den blir lika sagolik som förr i ett kärleksfullt och tryggt hem. Några orosfyllda minnen finns dock - en morbror som, såsom det då hette, blev mördad av de röda 1918, Lappo-upproret, då far, officeren, fick order att ge sig iväg och några sjukdomar. Men god sammanhållning råder i hemmet. Tidigt fick barnen följa med föräldrarna på resor till utlandet. På vintern skidar och skinner familjen tillsammans och på somrarna åker alla båt i den vackra, orörda skärgården. På hösten är det roligt att plocka och rensa bär och svamp. Svampen saltas och på ryskt vis förvaras lingonen i vatten.

En skyddad tillvaro var det ändå inte. Genom fars yrke lärde sig barnen att det fanns människor som behövde hjälp. Far var alltid redo att bistå andra, till och med en julafton.

Dagarna före helgen är bråda med många sysslor. Det är bister kallt i den lilla staden vid ån, när vi dagen före julaftonen beger oss ut för att köpa julgran. De vackraste träden brukar finnas vid åstranderna och där väljs granen omsorgsfullt. På kvällen klär Pappa trädet, Mamma och barnen smyckar och pyntar hemmet, allt blir så vackert.

På själva julaftonsdagen går vi till Stortorget för att höra stadens borgmästare utlysa julfreden. Väl hemma igen byter min syster och jag om till tomtekostymerna, som Mamma har sytt. Sedan åker vi till julkyrkan för att lyssna till julbönen. Mamma ser förskräckt på sina döttrar, när de fnissar i kyrkan, i våra öron låter prästens rikssvenska befängd. Vi menar inte något illa, visst tror vi på Gud, i varje fall ber vi vår aftonbön. Kära syster, till din levnads afton bad du "Gud som haver barnen kär" och du sa att bönen styrkte dig.

Hemma dricker vi julglögg och intar en riktig julmiddag. I salen står julgranen och väntar på oss. Pappa tänds de levande ljusen i granen, några sprakstickor sprider sitt sken över det smakfullt klädda trädet. Min syster är inte som jag rädd för gnistorna. Dörrklockan ringer och en julgubbe kommer på besök. Vi är snälla barn och han fyller på julklappskorgen. Det finns klappar åt oss alla. Julklappsrimmen läser vi upp först och sedan öppnar vi paketen. De finaste gåvorna har Mamma gömt någon annanstans och vi får ledtrådar för att hitta presenterna. Mamma kallar oss Blåöga och Brunöga och vi tycker hon är en liten Sagoprinsessa. Innan vi går till sängs räknar vi hur många julklappar vi har fått - alltid lika många var. Vi kramar föräldrarna och tackar för en underbar jul.

I barnkammaren leker vi "fågelbon". Madrasserna har vi rullat ihop och mitt i dem sitter vi. Stora Syster skojar ibland med Lilla Syster. Då du säger att det bor ett djur i vår gamla väckarklocka tror jag dig och petar sönder den. Jag hittar inte något djur och blir både tårögd och arg. Du tröstar mig och hittar på en roligare lek. Vi kallar den Polisleken: "Vad är det som står i gathörnen med vita handskar och vad finns i norr och i söder?"

Du vill alltid dela med dig av det du har. Du kan spara en chokladbit längre än jag. En sak får jag aldrig röra: dockskåpet, som Pappa snickrat åt dig. Jag får ett eget men inte lika fint, tycker jag. Det är ett av dina karaktärsdrag, du håller allting vackert och snyggt och vet var dina tillbehör finns. Lilla Syster är en slarva. Du förklarar för mig att det är lättare att hitta saker om man har ordning och reda på dem.

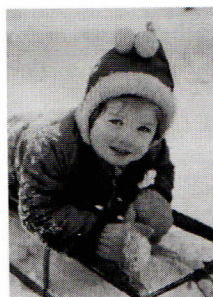
På juldagen har Pappa tid att leka med oss. Vi rullar klot. Pappa går över salsgolvet - tårna in - tårna ut. Han klappar sig på huvudet, tar ett tag i halsen, sticker ut tungan, sedan drar han in den från nacken och vi skrattar. Vi spelar Monopol, vi lägger pusslen. Sagolika jular som aldrig mera återkommer.

Vi flyttar till storstaden. Far blir inkallad. Mor och barn blir evakuerade. Medan bomberna regnar över staden, sitter vi på ett lastbilsflak och lämnar de brinnande husen bakom oss. I våra vita snökåpor rusar vi ut i skogen när alarmet ljuder. Kölden är hård. En dag hör vi hur snön knarrar utanför stugan där vi bor. Det är Pappa som har fått oväntad permission. Han har vandrat flera kilometer i kylan för att fira jul med oss. En liten stund är vi alla tillsammans. Mot slutet av nästa krig går också Stora Syster med - som "Pikku Sisko" på Röda korset i huvudstaden. Du är modig, går aldrig ner i skyddsrummet vid alarm, du stannar uppe med de svårast skadade patienterna. När vi träffas berättar du om de sårade soldaterna och jag ser hur du lider med dem. Du drömmer om att få samma yrke som far. De omdiskuterade krigsbarnen hjälper du att föra från krigets fasa till ett tryggare land. Barnen älskar dig.

Genom kriget förändras allt i vår familj. Ingenting blir som förr. Far har skadats, min syster är sjuk och ligger i ett avskilt rum och läser på sin studentexamen. En nära vän till henne har blivit svårt sårad. En "extra dotter", som brukade vistas hos oss om somrarna för att lära oss språk har försvunnit i obekanta öden. Mor är gränslöst orolig för sina kära. Hon har ju redan förlorat en älskad bror i ett annat krig.

Tankarna drar genom mitt huvud, minnena kommer och går. Jag sitter i en spårvagn och blickar ut genom fönstret. Jag ser en ovanlig molnformation. Ett stort hjärta omgivet av tre mindre hjärtan. Det är min far som är i mitten, de tre mindre hjärtana är min Mor, min Syster och min Bror. Alla borta. Utanför posten stiger jag av för att gå till banken och apoteket. Jag pratar med dig, Stora Syster, ibland också högt. I hörnet av Simonsgatan och Mannerheimvägen, ett av stadens blåsigaste hörn, tar vinden tag i mig. Jag ser bort mot affärskvarteret mitt emot. I Forums hörn höll min älskade syster en gång på att virvla bort. Jag fick tag i dig och du sa: "Det var nära att jag skulle ha lämnat dig." Den tiden kom, du lämnade mig och jag blev ensam med barndomsminnena.





Gun Ahlfors
f. 1946
FM, rektor em.
lektor i fysik,
kemi och matematik

Barndomsminnen från Helsingfors

Georgsgatan, våren 1953

Det är april. Solen skiner och det blåser kallt. Jag öppnar den stora tunga dörren ut mot trottoaren från mitt hem på Georgsgatan 10B. Det är nätt och jämnt att jag orkar få upp dörren och hålla den uppe så jag kan gå ut med min dockvagn. Jag har på mig en ljusblå basker. Mamma tycker att basker klär mig så bra. Min kappa är fin, grå med svart sammetskrage. Den har jag fått från Sverige. Den är av god kvalitet, helt annat än vad man får köpa i efterkrigstidsfinland har mamma sagt. På benen har jag vita damasker. Jag kan inte säga damasker. Hur jag än försöker blir det alltid "Madasker". Mamma och moster skrattar och retar mig för det. Säg Damasker säger de. Och jag försöker, tänker efter länge och säger igen "Madasker".

Jag är stor nu, fyllde sex år i december. På förmiddagen går jag i tant Veras lekskola på Nylandsgatan. Mamma säger att jag är så stor att jag kan gå dit själv. Och det är inte svårt att hitta. Bara att gå runt hörnet och sedan titta efter den stora gråa dörren. Den får jag inte upp själv. Jag måste vänta tills det kommer någon som skall in eller ut.

Nu när jag blivit så här stor behöver jag inte längre gå till parken på eftermiddagarna. Därför är jag ensam ute på promenad med min dockvagn. Jag går ner längs Georgsgatan till Bulevarden och stannar en bit från gatan. Mamma har sagt att jag inte får gå över Bulevarden ensam. Det är bara en farbror som står och väntar på att gå över. Jag vågar inte gå över samtidigt som han. Främmande farbröder är farliga, speciellt om de ger karameller. Det är bäst att vänta lite på avstånd tills det kommer en tant. Jag går sedan vidare till Lönnrothsskvären och hälsar på min parktant tant Majken och alla barn hon vaktar. Vad stolt jag är där jag går på trottoaren med min dockvagn! Måste inte längre vara med de andra i parken och vänta på att mamma skall hämta mig. Lyckans mig och stackars barn, tänker jag. De har så tråkigt där på grusgångarna, ingen sandlåda, inga gungor, inga klätterställningar och det är förbjudet att beträda gräsmattan.



Skolan börjar, hösten 1953

Min storabror går i Annegatans folkskola, men jag börjar i Brändö folkskola för vi skall flytta till Brändö senare på hösten. Först skall jag ta 17:s buss till Järnvägstorget. Den är alltid full med stora människor och jag ser bara byxben och långa kjolar. För säkerhets skull tränger jag mig fram till utgångsdörren, så jag inte missar hållplatsen där jag skall stiga av. Jag byter till Brändöbussen. I den finns en snäll konduktör, som sitter i sitt bås och klipper biljetterna. Hon låter mig sitta på bänken framför henne, fastän skolbiljett inte berättigar till sittplats. Det händer att hon bjuder mig på lakrits ur en brun påse och säger några vänliga ord till mig. I Brändöbussen behöver jag inte vara rädd att hitta rätt hållplats. Konduktören säger alltid när jag skall stiga av. Jag funderar om konduktörer har barn, men jag tror inte det för alla barn som jag känner har föräldrar som jobbar på kontor.

Till Schybergsonsvägen 1953

Senare på hösten blir huset, som farmor låtit bygga åt sig, min farbror och vår familj färdigt och vi flyttar in. Det är roligt att bo på Brändö. Jag har varit där många gånger förut. Alla känner alla, alla talar svenska och det finns massor med barn att leka med ute på gårdarna. Min farmor och många i hennes släkt bor där sedan tiotals år tillbaka och pappa bodde på Brändö hela sin skoltid.

I min klass går mina småkusiner och snabbt har jag fått många nya vänner.

Lärarynningen kräver att vi skall sitta stilla och tysta i våra pulpeter med händerna knäppta på pulpetlocket. Jag har svårt att klara av det och blir därför ofta utkörd ur klassrummet. Mamma och pappa tycker att lärarynningen är dum. Men jag tycker inte att det är så farligt, jag kan redan det lärarynningen talar om och det är skönt att få röra sig fritt en stund.

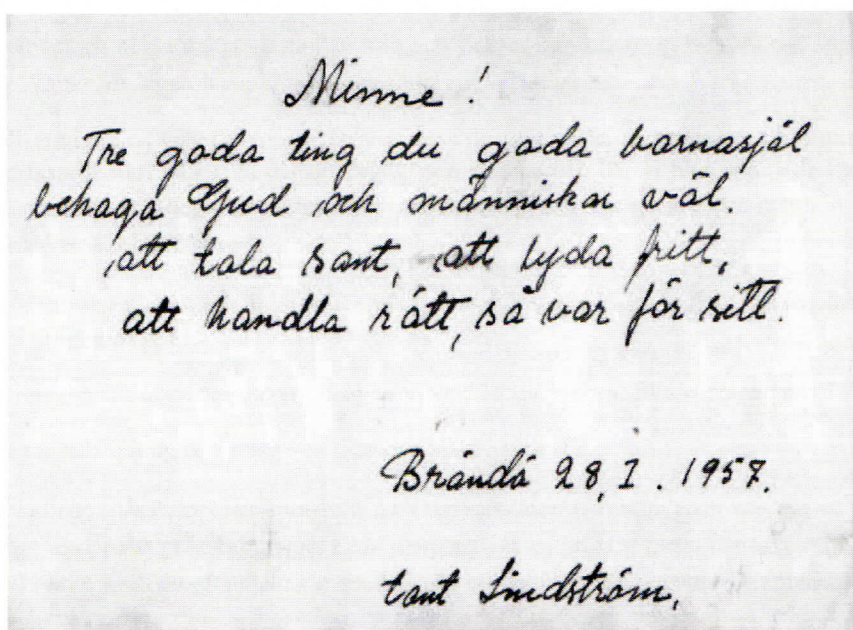
Det finns många vuxna som bryr sig om oss barn

Med 50 penni i vanten går jag till pappershandeln i Domus, så heter Brändös enda höghus. I pappershandeln är det mörkt. Posten finns till höger. Jag vet att det finns en tant i posten, men jag kan inte se henne. Hon sitter bakom en vägg med en liten lucka högt uppe. Till vänster finns de mörkt klädda pappershandelstanterna. Det är svårt att se dem också, men jag hör hur de rör sig i rummet. "Kan jag få köpa glansbilder?" frågar jag artigt. "Visst får du det, kära barn", säger den ena tanten och tar fram en brun papplåda full med glansbilder. Jag tar god tid på mig. Väljer och

vrakar, fastnar till slut för en ängel, en glitterglansbild och en med en blomkorg. "Får jag ordna upp glansbilderna?" frågar jag tanterna. Och det får jag. När jag är färdig med glansbilderna fortsätter jag att hjälpa tanterna att sätta varor på hyllorna. Småningom tröttnar jag och går ut.

Det händer att jag stöter på vår postiljon Jöse. Han har varit pappas klasskamrat i Brändö skola och pappa säger att han är en snäll farbror. Jöse låter mig hjälpa honom att dela ut posten. Han har en stor tung svart läderväska full med post på magen. Vi går tillsammans hela hans postrunda och jag får sätta brev och tidningar i postluckorna. Det är jätteroligt och spännande att se hur posten sakta äts upp av luckan. Jag funderar på om människorna blir glada eller ledsna av sin post och jag tänker på hur roligt det är att få och skriva brev. Jag vill nog bli postiljon då jag blir stor.

Om jag inte hittar någon lekkamrat kan jag gå till samskolan. Dörren är aldrig låst så det är bara att kliva in. Jag känner byggnaden, har varit där många gånger fastän jag ännu inte är skolans elev. Jag promenerar omkring för mig själv tills jag hittar städtanten Lindström. Hon är rolig. Hon låter mig skriva på svarta tavlan och sedan torka av med svampen. Jag går med henne från klassrum till klassrum tills hon säger åt mig att det är dags att gå ut och leka med de andra barnen.



Minne!
Tre goda ting du goda barnasjäl
behaga Gud och människor väl.
att tala sant, att lyda rätt,
att handla rätt, så var för sitt.

Brändö 28, 1. 1957.

tant Lindström.

På söndagarna går jag i söndagsskolan. Jag tycker om att gå dit, vår söndagsskoletant tant Märta är så snäll och rar. Hon blir aldrig arg på oss barn vad vi än gör. Vi får höra bibliska berättelser, spela änglaspel och limma bilder. Det är speciellt roligt när tant Märta visar en biblisk historia på flanellografen. Prästfrun Sylvia spelar piano och sjunger psalmer med oss. Ibland blir jag kvar efteråt och hjälper till med bestyr i församlingshemmets kök och i kyrkan inför Gudstjänsten. Om jag råkar träffa på kyrkvaktmästaren får jag gå med honom i kyrkornet och hjälpa till med att ringa i kyrkklockorna. Det är ett hiskeligt ljud och ganska tungt att dra i klockrepen. Kyrkvaktmästaren säger att det inte är hela världen om klockorna inte ringer precis rätt.

TV:n kommer till Brändö i mitten av 50-talet.

En dag vid middagsbordet säger min bror att han skall gå till sin klasskamrat och se på tv. Jag har aldrig sett en tv och jag känner ingen som har en. Jag vill också gå med, men det får jag inte, småsyster skall inte tränga sig på. Jag får finna mig och går ut och leker med mina kompisar. Vi är alla nyfikna på tv:n och drar oss mot huset där tv:n finns. I skydd av mörkret, tysta som indianer smyger vi oss in på gården och ställer oss framför husets stora vardagsrumsfönster. Där inne ser vi min bror och några andra pojkar sitta på golvet framför den lilla svartvita tv:n. Med näsorna nästan fast i fönsterrutan tittar vi på tv:n som delvis är svängd mot oss. Andäktigt ser vi på filmen om schäferhunden Rin Tin Tin och ingen av oss säger ett knyst, helt tagna av situationen som vi är och saligt lyckliga över att också vi fått SE TV.

Det skulle finnas mycket mycket mer att berätta om, men det får bli en annan gång



Agneta von Essen
f. 1939
FM

Ballongdrömmar

Det var bara ett år och några månader mellan mig och Bosse, min lillabror. Som riktigt små trodde vi att vi var tvillingar för ingen vuxen hade ännu rättat till vårt misstag.

Vi var jämt tillsammans och för det mesta rörde vi oss i den närmaste omgivningen på gatorna och i parkerna. Den fasta punkt, där våra dagar började och slutade och där vi blev inropade för att äta mitt på dagen, var hyresvåningen på Tölögatan 8. Vår stora syster var sju år äldre och hon var inte närvarande i vår kvartersbundna verklighet.

Bosse berättade en dag vad en lite äldre pojke visat honom när jag hade skickats till mjölkbutiken, för det var min tur den dagen.

”Petteri sa att man kan få köpa ballonger i drogan där vid Höga parken! Ska vi fråga vad di kostar?”

Bra idé tyckte jag och sprang upp efter min lilla börs med några slantar i.

Höga parken kallade vi sandplanen som bröt av Dagmarsgatan och som man tog sig in på med några trappsteg. En urtrist parkstump vars enda förtjänst var en präktig rutschbana, som på vintern blev en fin kälkbacke. Och droghandeln var snedställd i hörnet Nervandersgatan-Dagmarsgatan.

På vägen dit pratade vi om ballonger, om vilken färg vi skulle välja, röda, blå eller gröna?

Ganska besvikna kom vi ut med fyra stycken trist beiga, det fanns bara sådana och fler hade vi inte råd med.

Efter gröten försökte vi blåsa upp ballongerna, men det var väldigt jobbigt och lyckades inte alls bra.

Då kom vi på att fylla dem med vatten från badrumskranen och det gick minsann. Vi knep ihop de spända ballongerna med nävarna och sprang till det öppna fönstret mot Tölögatan.

Varsin tung, sprängfylld ballong fälde vi ner. Härliga, stänkiga klatschar mot asfalten nedanför!

Vi fyllde de två återstående ballongerna med ännu mer vatten och släppte ner dem utan att se efter först.

Ett ilsket tjut steg upp från trottoaren och trängde in genom det öppna fönstret.

"Det här ska ni nog få ångra", skrek en kvinnoröst och vi hörde att någon klampade in genom ytterdörren bara en våning nedanför.

Förtvivlade rusade vi ut i köket där vår trygghet, den älskade Betty, snabbt uppfattade den allvarliga krisen. Just då ringde det hårt och upprepat på dörrklockan.

"Håll er här och visa er inte!" väste hon, stängde köksdörren och stampade iväg för att öppna dörren.

Först när mamma kom hem från jobbet fick vi veta vad som hade utspelat sig i tamburen. Betty sade inte ord till oss före det, det var hennes sätt att straffa.

"Nå, jag förstod att ungarna var i knipa! De var alldeles vita i ansiktet och väldigt rädda. När jag öppnade dörren stod där en genomvåt käring och gallskrek. Hon hade sett att två ungar i andra våningen skrattade och hivade ut vattenfyllda såna här på gatan!"

"Vad sa du då?" undrade mamma.

"Jag sa att hon inte kunde veta vem det var som hon skällde ut. De här barnen är faderlösa, deras pappa blev nedskjuten i Finska viken av ryssarna, deras mamma jobbar heltid och de har en syster som är i skolan hela dagarna. De kan väl inte klandras för att de hittar på lite skoj? Vattnet är rent och det torkar nog i den varma vinden. Låt mej be om ursäkt på deras vägnar."

"Hon blev så flat så hon bara gick! Först sen märkte jag vad slags ballong de hade kastat, käringen slängde den här åt mig."

Mamma tog den trasiga ballongen av Betty - och började skratta.

Så slutade dramat och det gick många år tills jag förstod vad det var för ballonger vi hade inhandlat den gången.



Anna-Christina Forsman
f. 1938
Konst.lic., lektor i
bildkonstens didaktik

Där tryggheten finns

Min mamma föddes på en liten herrgård i östra Nyland. Där kom jag att tillbringa en stor del av min barndoms somrar och alla mina skollov efter det att jag som sexåring kommit hem från Krigsbarns-Sverige.

Det som jag först kommer att tänka på är liv och rörelse. En mångfald av människor och djur! Ett hundratal kor och kvigor, sex hästar, grisar, höns, får... Det fanns alltid något att titta på, liten dramatik, eller stor dramatik, som när några kor skulle betäckas.

Varje kväll samlades barnen och ungdomarna på gårdsplanen utanför mejeriet, slog sej ned runt planen i gräset där det växte groblad. Det finns allt möjligt man kan göra med groblad. Vi småpratade medan pojkarna och flickorna tittade på varandra och kom så småningom överens om vad man skulle göra den kvällen, spela fyramål i hagen eller leka vink på stallbacken? Det här var alltså sent förtiotal. I gruppen fanns några 20-åriga gossar som varit med i kriget, skolbarn i alla åldrar och i yngsta ändan några småsyskon i fem-sexårsåldern, som absolut ville var med. Vi var en härlig blandning av olika åldrar och olika samhällsklasser, arbetarbarn och herrgårdsbarn, statare och stadsbarn. Här var vi herrgårdsbarn aldrig förbjudna att leka med arbetarbarnen, som på en del andra ställen.

Den här synen på människor, den här demokratiska andan präglade min mammas barndomshem. En gång berättade hon om hur det gick till under inbördeskriget, när de röda kom marscherande för att ta gårdens hästar. Arbetarna ställde sig bredvid var sin häst och sa "tää on minun". På så sätt fick gården behålla sina hästar. Min morfar var mycket omtyckt.

När jag kom hem från Sverige fick jag höra följande vers:

Akki, pakki, pamputettu
Ruotsin maalla rumputettu
Kirkon yli heitetty
papin penkille peitetty

Jag har funderat på den egentliga betydelsen av versen men inte hittat något svar. I herrgårdens kök fick jag höra den många gånger, nog i mycket vänligt tonfall. Jag kommer ihåg att jag såg mej ligga på långbänken vid köksbordet under en filt. Det var inte alls skrämmande.

I övrigt lärde vi oss många ramsor under den här tiden. De behövdes framför allt när man skulle hitta den som skulle "bli". De var alla på finska:

Maalari maalas taloa,
sinistä ja punaista
Illan tullen sanoi hän
nyt minä lähden pois

En annan, helt märkvärdig:

Enten, tenten, teelikamenten
Viisaat sukset, lammet loo
akka putos avantoo
ukko veti pois

Nu efteråt har jag tänkt att de här ramsorna kanske härstammar från Karelen, därifrån många av arbetarfamiljerna nyligen kommit.

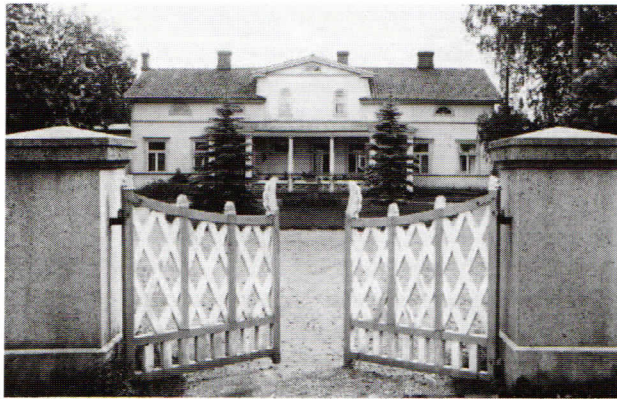
Jag lärde mig praktisk finska av dessa lekkamrater och har förstås haft stor nytta av det senare i livet. Aldrig objektfel!

Jag var äldst av alla kusiner och fick därför passa de yngre och leda dem in i äventyr. Jag lärde dem cykla i tur och ordning och gick i spetsen för hela raden in i skogen med fjärlilshåven i högsta hugg. Och hästarna red vi förstås barbacka på, i galopp.

När jag tänker på den här tiden blir jag vemodig och lite ledsen. Det är en så enorm skillnad till vad mina barnbarn får uppleva på samma plats. Stallet och ladugården står kvar - med hjälp av EU-pengar - men de är fyllda med traktorer och skogsmaskiner. De enda djuren i näromgivningen är hundarna och någon enstaka jagad katt. Inga lekkamrater på rimligt avstånd. Stugorna, som förr var fyllda av barn (ofta stod sex "hetekor" sida vid sida i kammaren), står nu tomma eller används som sommarstuga.

Landsbygdens avfolkning ses mycket tydligt. Å andra sidan har många av mina forna lekkamrater nu egna hus och deras barnbarn studerar eller har välbetalda jobb. Att det allmänna välståndet har ökat och att klassklyftorna minskat syns här mycket konkret.

Själv har jag ärvt en av dessa gamla röda arbetarstugor och där njuter jag av utsikten över fälten, som tillsvidare är lika vacker och oförändrad. Och jag har lärt mina barn och barnbarn "vink", "kymmenen tikkua" och "nurkkajussi", lekar som alla fortfarande oberoende av ålder älskar att leka.





Maj-Britt Grönholm
f. 1942
FM, rektor em.
lektor i modersmålet

Bullerbybarndom i Malm i Helsinges socken

Jag föddes som första barnbarn till Gösta Edvin och Ester Wilhelmina Öhrnberg. Jag var en flicka, så farfar kom inte och hälsade på mig och mamma på Bojes sjukhus. Pappa var vid fronten. Farfar var en "kung", som alla lyssnade till, rådfrågade, fick hjälp av och som ville ha en sonson. Prinsessan, jag, blev ändå hans ögonsten och någonstans i det undermedvetna beslöt jag att visa honom! Flickor KAN och VÅGAR. "Jag stemmer själv" hörde till de första fullständiga meningar jag använde. Hans barnbarn Maj-Britt Margareta blev en bestämd, rödhårig jänta, feminist från födseln, full av nyfikenhet och lust att erövra världen, en flicka som männen inte skulle bestämma över. Men farfar, de ryska fångarna som bodde och arbetade på gården med farfar och alla män i uniform som pappas var jag litet svag för och kunde acceptera.

Farmor var den mjuka, reflekterande, djupa, kloka kvinnan, som p.g.a. sin tidiga neurologiska nacksjukdom ofta måste sitta i sin Emma efter att ha mjölkat korna, slaktat, syltat, saftat, lagat mat åt stora hungriga män. Hennes dröm, då hon gick på Finns folkhögskola med författaren Arvid Mörne som lärare och föreståndare, var att bli lärare men farfar och sjukdomen ville annat. Hon och mamma Greta och efter kriget pappa Runar, när han hade tid, gav mig kunskapshungern.

Mamma Greta träffade pappa på en minnesstund för stupade. Hennes älskade, trolovade fästman som hon skulle gifta sig med en vecka senare hade stupat. Pappa, som råkade delta, visade sådan respekt att mamma blev berörd. De lärde känna varandra och gifte sig. Pappa kom hem på permission och sa att han kommer inför krigsrätt om mamma inte gifter sig med honom, vilket hon gjorde, och jag föddes nio månader senare. Ändå misstänkte jag länge att jag var barn till den andre, Hartell, vars grav vi besökte alla "De stupades dag". Så litet visste jag om hur barn föds och trots min frispråkiga, moderna mamma, dröjde det länge innan jag var säker på att pappa var min pappa.

Farfar var bonde och affärsman som börjat från "ingenting". Han blev en ansedd och märklig man, oändligt generös och samtidigt nästan gnidig. "Gå och ta i skrivbordslådan", sa han till dem som behövde låna pengar. Inga papper skrevs och oftast "glömde" folk att betala tillbaka. Också jag fick gå till "skibodslådan". Men gud nåde om någon kastade bort en rostig och krokig spik.

Farfar arbetade från tidig morgon till sent på kvällen och förväntade sig att alla andra också skulle göra det. Men han kunde också sätta sig ner i gungstolen med mig i famnen och sjunga eller ställa till dans. De ryska fångarna dansade sin ripaska, som jag blev riktigt bra på att "dansa" på mitt sätt. Deras mjuka och vackra sånger kan jag ännu på något sätt förnimma, känna, ana.

Julaftnarna var högtidernas högtid för oss barn. Farfar var alltid julgubbe, världens underbaraste berättare, skojsam och fullständigt närvarande för oss barn. Han måste gå och ge hö åt Pekka-hästen och under den tiden kom julgubben, ofta med riktig häst och släde. Vi barn var så olyckliga att farfar aldrig fick möta honom. Paketet var få men alla fick böcker och barnen en leksak. Någon s.k. kultursläkt var vi inte men åtminstone alla nyutkomna finlandssvenska böcker gavs i julklapp, Harald Hornborg, Margit Willebrand-Hollmerus, Hagar Olsson... Juldagarna bestod av läsning, spel, gåtor, frågesport och lekar såsom "Ett skepp kommer lastat". Alldeles speciellt underbart var att få sprätta upp de oinbundna böckerna med en trubbig kniv.

Och så sjöng vi! Allsångsboken "Sjung" med hårda bruna pärmar från 1929 och Allsångsboken "Sjung och var glad" från 1939 utgiven av Svenska upplysningsbyrån i Helsingfors fanns i flera exemplar. Vi började på sidan ett med "Bevara Gud vårt fosterland" och fortsatte sida för sida via "Vak upp kring hundramila stränder" och "Slumrande toner" till "Kom Julia vi gå" och "Lilla Kalle Anka / stod på en plank / Högt han ropade där: / Mamma, mamma, se så stor jag är" (D-dur). Farfar diktade ofta tio till tjugo verser till, tokigare och roligare för varje sång. Till sånglekarna dansade vi, tills vi somnade i någons famn. De vuxna sjöng ofta till morgontimmarna, då korna skulle mjölkas. Det dracks aldrig annat än vatten, surmjölk, hemgjord kalja och ett glas Madeira till kaffet.

De tio första åren av mitt liv bodde vi i farfars stora hus tillsammans med fasters familj och familjen Lilius. På något sätt kretsade allt kring farfar. Han styrde och ställde - "och ville så väl", men allt skulle helst vara som han tänkt sig. De enda som gick emot honom var min mamma och enligt hörsägen jag, för "jag stemmer själv". Därför respekterade han också min mamma. Farfar accepterade henne trots att hon kom från stan. "Tänk om hon är en glädjeflicka ute efter Göstas pengar?" viskades det i stugorna, påstod mamma, men aldrig hos farfar och farmor, som fått en självständig, stark och glad svärdotter.

Vi barn hade enorma revir, de stora skogarna med hoppbacken Arnika, hela gården med djuren, lador, jordkällare, bilverkstaden och släktingarna som bodde i trakten, hela den stora begravningsplatsen och vägen till Malm flygplats eller den stenbelagda "ryssvägen" till det som i dag är Kvarnbäcken, den enorma gungan i Vik...

När vi barn lekte i skogarna, varnade man oss endast för kärret. När vi skötte djuren eller red på det lilla fullblodsstoet, som farfar köpte oss barn, var knappast någon vuxen närvarande. De var på

på ryggen. Han var en stark pappa, som gick upp kl. fem och la sig mycket sent då pappersarbetet var klart. Han lärde oss vilka restauranger som hade rena kök. Renast hos Elanto på Glogatan, där vi någon söndag åt middag och smutsigast på Societetshuset.

Finlands lag och olika förordningar fanns i vår bokhylla. Där stod alltså pappas dröm. Men firman, som senare blev en transport- och grävmaskinsfirma, som sålde sand, körde snö osv., sköttes enligt lagens bokstav och om det inte fanns pengar var det pappa som inte tog ut lön, för arbetarna måste få sitt, också julpeng. Några mutor av "mästare" på arbetsplatserna gick han inte med på, vilket gjorde pappa till ett fint föredöme för mig. Kvällsdiskussionerna om samhällsfrågor mellan pappa och mamma vid tekoppen fascinerade mig långt innan jag förstod ett dugg. Det enda jag förstod var att man kan se på samhället på olika sätt beroende på ens utgångspunkter och livserfarenhet. Jag förstod också att en privatföretagare inte är en "utsugare" och att alla som sköter ett arbete är arbetare. Över tolv år i politiken blev mitt bidrag och ett evigt grubblande: Å ena sidan - å andra sidan. Ingen lätt situation i beslutsprocessen.

Min bror Gunnar var min bästa vän. Vi låg på kvällarna och skojade, hittade på sagor med våra mjukisdjur Vovven, Tessi och Nalle. Vi diskuterade också djupt och klokt, då vi blev litet äldre.

Två stora släkter, Öhrnberg och Levander, dominerade i min värld, som bestod av namn som Gammelstaden, Vik, Malm och Boxbacka - och naturligtvis Malms begravningsplats på andra sidan vägen. Det vimlade av kusiner, småkusiner, grannbarn att leka med och spännande och skrämmande vuxna, fastrar och tanter, farbröder och gubbar att förhålla sig till. Min bror Gunnar, kusinerna Gösta och Inger, grannarna, småkusinerna och sysslingarna Rosveig och Ralf, Ulla och Carita, Leif, Reidar och Gunnar, lilla Lasse, Kirsti... dem lekte jag med varje dag, alla svenskspråkiga. De finsk- och ryskspråkiga barnen kom litet senare i min värld, Juha, Päivi, Kaarina, Fetu.

De vuxna bestod bl.a. av faster Helfrid, litet sträng och hårt arbetande, hennes man Lasse, som sjöng så underbart att man ville gråta och skratta och som söp för mycket, gamla faster Mia, en riktig stor lilla My, Ester faster, snällheten själv, Lisi, som målade porslin på Arabia och senare jobbade på pappas kontor, Blanckens familj med flera vuxna hemmaboende barn som bodde hos "fafa" i det lilla huset bredvid, den skrämmande Saarman som suttit i fängelse, Margit och Nisse, som var socialdemokrater (!), Levanders Kalle som sålde svart under kriget och blev rik, de ryska fångarna som sjöng sin hemlängtan med lilla Maje, Majuska, i famnen, de litet farliga, muskelstarka, stendammssmuttiga stenhuggarna i skogskanten som högg ut kantstenar och gravstenar, pappas snälla kusiner, speciellt Brita, som alltid hade makulaturpapper och kriter från sin arbetsplats PK med sig. Och så naturligtvis de färggranna, spännande men aldrig skrämmande zigenarna som kom för att köpa hö eller försöka sälja en halt häst och vackra spetsar. Till min värld hörde zigenargubbarnas blanka läderstövlar, svarta hår och glada ögon och zigenarkvinnornas sammetskjolar, guldringar och armband, spåkort och spetsdukar och ofta småilskna ansikten, trötta på alla gliringar de fick runt om, men aldrig hos fafa och famo. Där var alla bara människor utan etiketter, lika värda.

Mammas stora sorg var att hon inte fick gå i skola, dvs. fortsätta i läroverk. Hennes lärare från Annegatans folkskola kom hem till min åländska mormor, som hade nio barn, och bad henne låta Greta, den yngsta i syskonskaran, gå i skola. Hon skulle få läroböcker och kläder och terminsavgifter betalda, men mormor sa Nej. "Mina andra barn måste börja arbeta, så Greta måste också hjälpa till." Greta, då 12 år, började arbeta med en stor längtan i hjärtat. Barnarbete i Finland! Hon stod utanför Svenska flicklyceet på Bulevarden, där hon var hjälp på en elbutik, och såg studenterna bäras ut den sista maj. Hon hade velat vara en av dem. Därför började jag i "Bullan" och levde hennes dröm och bars ut i guldstol 31 maj 1962 efter ett år som utbyteselev i USA 1959 - 1960. Mammas bitterhet över att hon inte fick studera fanns tyvärr alltid med i hennes sånger, då hon strök eller lagade mat och i hennes samtal under alla år till sin död. En liten kompensation fick hon av att hon började gå på alla möjliga och omöjliga kurser på Arbetarinstitutet redan som 16-åring med WC-papper i BH-n och förfalskat identitetsbevis. Idrotten blev också en kompensation och hon figursimmade i HSS, Simmis och spelade boboll och bandy i HIFK, där hon var med i den första dambandylandskampen mellan Sverige och Finland. Hon var blond, snygg och lång och kallades för "Garbo". Men hon var underklass och vissa "fisförmäna" flickor accepterade aldrig de skickliga flickor som inte hörde till "kretsarna".

Så jag växte upp med en stor förståelse för de fattigas situation och för dem som valde vänsterrörelserna. Mormor Erika från en adlig släkt på Åland - Klingspor-Lindholm - med ett arv som bestod av ett matlass varje år till jul från gården i Sund, bodde med sin tågkonduktör och vänliga slarver till man, Gustav Edvard Selenius, och nio barn i en stor enrummare, på olika adresser på Nylandsgatan, Sjömansgatan och Barnhemsgatan. Mamma sov i en byrålåda i tamburen med sin syster Anna. Mormor skurade trappor på morgonen innan barnen vaknade, skötte barnen på dagen och gick och städade hos "fint folk" på kvällarna. Sängarna hyrdes till lättfotade flickor på dagarna, så att de fick sova ut. I det här hemmet var varje människa respekterad och lika värd. Min mormors ordspråk blev inte bara min mammas levnadsregler utan också mina: "Du börjar med en knappål och slutar med en silverskål" (stöld och lögn), "Ingen har någonsin rätt att trampa på dig och förminka dig.", "Stor i orden och liten på jorden" och "Lev så att du kan se dig själv i spegeln."

Pappa Runars dröm var att få studera juridik eller kemi och han avlade mellanskolan i Runebergs skola, Svenska reallyceum, på Elisabethsgatan men kriget kom och tog fem år av hans liv. Han talade aldrig om kriget med oss barn, Gunnar och mig, utan sa bara att man inte är samma människa som då man skickades till fronten. Jag har hittat hans namn i JR 10:s bok, där man berättar hur han orädd (?) räddade flera kamrater. Det har värmt. Vi fick leka med hans medaljer i sandlådan, vilka han inte förrän han blev gammal och inbrottstjuvar klippte sönder banden, tillmätte något värde. "Jag vill inte ha medaljer för att jag måste döda andra människor", var det enda han sa.

Efter kriget krävde farfar att han började arbeta för gården och "firman", dvs. Jääkeskus-Iscentralen. Farfars hästar togs till fronten och ingen kom tillbaka, så det krävdes hårt arbete att få firman på fötter. Man tog is ur Vanda å på vintern med hjälp av hästar, lagrade isen med sågspån hela året och sålde olika stora bitar till VR, till butiker, till restaurangernas isskåp, dagens kylskåp. Pappa och hans arbetare bar hundrakilos isblock på ryggen med hjälp av stora istänger och läderförkläden

åkern, körde ut is eller sand, hade stortvätt eller var i mangeln, den skrämmande stora med de enorma, tunga, farliga stockarna. När vi skötte bortglömda gravar eller upprättade vår djurgravgård för spindlar, myror och mördade flugor eller följde med gravgrävarens arbete och såg på skallar och benknotor, som de grävde upp, var det ingen som trodde att vi skulle traumatiseras och skadas av livets verkligheter. När vi hoppade i höladan efter att ha åkt högt uppe på hölaset utan barnstolar eller säkerhetsbälten, var det bara skratt och skoj, inga förmaningar. När jag "naken om baken" som två-treåring lyckades rymma och vandrade till Elanto med kuponger och mjölkkanan i handen mitt på huvudvägen, kom en tant och tog mig varsamt i handen och frågade vart jag skulle gå. Bussen som gick varje halvtimme kunde komma snart. Tryggheten var enorm och "en hel by uppfostrade ett barn".

Friheten var paradoxalt nog livsviktig för vår starka trygghetskänsla. De enda rädslor jag minns var för bombningarna över Malms flygfält, som förföljde mig i mardrömmarna i tio år och de fulla, berusade chaufförerna på fredags- eller lördagskvällarna, då de fått sin lön i små bruna kuvert. De var förvandlade från snälla skojiga farbröder till något skrämmande oberäkneligt.

Jag får tacka livet för min brokiga barndom med människor ur alla samhällsklasser, med olika språk, kulturer och ideologier. Jag får tacka livet för kunskapshungern som ärvdes av speciellt farmor, pappa och mamma, alla tre som inte fick studera, intelligensreserven som gick till spillo. Jag får tacka livet för redbarheten, hjälpsamheten, medmänskligheten som fanns i mitt barndomshem. Jag får tacka livet för sången och böckerna i hemmen på Brusasvägen 3, dagens Rönbacka och Vik och senare i vårt eget hus på Toivovägen 3, femhundra meter därifrån. Jag får tacka mormor och mina hem för att jag tidigt lärde mig att ingen har rätt att förminska en annan och att vi alla har ett människovärde, att olikheterna ger liv. Allt detta är en stark grund att bygga på, men behovet av bekräftelse fanns länge kvar p.g.a. att farfar hade föredragit en pojke!





Mikaela Grönholm
f. 1971
Fil.dr, docent

Den oändliga sommaren

Jag kan ännu förnimma känslan av skolavslutningen när vi sjöng "Den blomstertid". Framför oss fanns den oändliga sommaren. Vi körde den knappa timmen till stugan i Mörskom. I bilen hade vi alltid en önskekonsert. En i taget fick vi önska en sång och så sjöng vi tillsammans. Efter den första sjön och den andra sjön, bybutiken i Journaankylä, postlådan, den röda ladan och huset där vi köpte ägg var vi framme.

När vi körde in på tomten via den smala sandvägen mellan de höga mörka granarna, öppnade sig gården ner mot Valkjärvisjön, en sluttning med äppelträd och lupiner och sedan de två bryggorna nere vid vattnet. Vi sprang nerför branten, klädde av oss medan vi sprang och hoppade i. Så lärde jag mig simma som tre-fyraåring. Vi simmade med simringar runt armarna men en dag glömde jag bort dem innan jag hoppade i och lade inte märke till det förrän jag simmat en stund och kusinen Nina ropade: "Du har inga simringar!"

Jag kommer ihåg somrarna som ett flyt, vi vaknade, vandrade ner från Lilla stugan där vi sov till Stora stugan, som var mommos och mofas och inte större än 10 m² plus bastun. Där satt ofta de vuxna redan runt bordet och vi kröp upp i någon famn. Det var vi fyra kusiner med några års åldersskillnad.

Vi fyllde dagarna med lek. Vi hade egentligen inga leksaker, spelkort fanns på den lilla hyllan i Stora stugan, en bunt papper och färgpennor, en sångbok. Böcker i mängder lånade vi i Borgå när vi åkte dit på utfärd ibland.

Vi hade hela tiden projekt på gång. Vi byggde en Kontiki-flotte med en liten koja på mitten med bastmattor som väggar och ett stort lakan till segel, på vilket vi målade vår äventyrssymbol. Vi seglade med den på den lilla Valkjärvisjön, men den var tung och bastant så den rörde sig framåt i sakta mak till sjöns ena ända och sedan var det stopp. Då fick någon komma med roddbåten och bogsera oss tillbaka.

Vi var alla scouter och en sommar hittade vi på att bygga en scoutby och en natt övernattade vi där under en presentning. I tur och ordning vakade vi och vaktade elden och grillade rågbröd på elden som vi åt med ketchup. Ett par gånger på natten kom någon vuxen och såg att allt var bra.

En annan gång grävde vi upp blålera från sjöns botten och täckte oss med den från topp till tå. Det var klokare än den gången vi målade oss med målfärg. Med mofa och papporna byggde vi en scen på tunnor som flöt några meter från vår brygga. På den hade vi simhoppstävlingar och teaterstycken. Vi hade riggat upp en port vid flottens kant som fungerade som ytterdörr i vår pjäs och det roligaste i pjäsen var att falla i vattnet då vi ”gick ut”.

Någonstans ifrån hade mofa fått tag på gamla telefonstolpar, som vi sittande på paddlade fram i vattnet. Leken var inte helt ofarlig när vi stod och balanserade på dem, men vi lärde oss vara försiktiga när stocken sköt upp från vattnet som en raket om vi föll av den. Jag minns inte att någon skulle ha skadat sig, eller att vi skulle ha tyckt att det var speciellt farligt.

Vi hade också en egen skola ett år. Kristina, som var äldst och just hade börjat skolan, hade lektioner i engelska för oss. Jag har ännu kvar häftet med diktamen och prov. Bland minnen från barndomssomrarna hittade jag också en läsordning. Enligt den hade vi planerat tre timmar lektioner varje dag i modersmål, matematik och språk. Men också arbetstimmar då vi skulle kratta, fälla träd, pumpa vatten och klippa gräset.

Bastun värmdes hela dagarna och det var bara några meter till vattnet. Vi simmade, värmdes i bastun, simmade, värmdes i bastun. Vi hade dyktävlingar och lekte cirkusartister, hoppade från en plank som var vår trampolin med kastruller på huvudet, eller försökte simma över sjön till andra sidan. Vi tävlade om vem som kunde kissa längst och var arga, för vi flickor hade inte en chans mot Kenneth. Vi klädde på oss det vi råkade hitta. Vi hade inte många kläder med oss på landet och använde dem i kors. På ett underbart foto, som vi senare förstörde och som hängde på mina morföräldrars vägg, också senare på mofas sjukhusvägg, står vi fyra kusiner mitt bland lupinerna, en med bikini, två med T-skjorta och en med vinterjacka. Kläder eller mode var inget vi tänkte på. Visst hade vi modeuppvisningar på en provisorisk scen, men då skojade vi klädda i föräldrarnas kläder.

Nere vid stranden fanns en stor betongring. Där hade min mommo en ”kokko”, inte bara på midsommaren, utan varje dag. Hon älskade att elda och vi fällde träd och släpade fram kvistar åt henne. En gång gick det lite tokigt och en al föll rakt över hennes eld en halv meter från henne. Hon rörde inte sig en tum utan sa bara: ”Låt det rasa bara.” En evig fejd var kampen om alarna. Mofa ville bevara de höga alarna vid stranden, så man inte kunde se in från vattnet, mommo ville fälla allt. Det var nog mommo som alltid vann till sist. Om inte annars så för att få mer att bränna. Jag älskar ännu doften av brända allöv. På eftermiddagen sattes ett galler över betongringen och vi grillade mat över den perfekta askan. En gång eldade mommo så mycket att betongringen sprack att hettan. Men hon fick en ny ring.

En gång då min mamma var ensam på stugan med alla fyra barnen, knackade det på dörren sent på kvällen och en polis stod utanför. Han kom för att fråga om vi sett en man som polisen jagade. Han tittade storögd på vårt kolhos. Maje sov med två barn i den lilla bäddsoffan och Nina och jag i

bäddsoffans låda. Större än så var inte stugan. Golvet var fyllt av barn och dynor och täcken, såg det ut som. För oss barn kändes det helt enkelt tryggt och nära. Det kändes aldrig smått eller torftigt.

Stora stugans kök bestod av en minimal spis och vatten pumpade vi in. Dricksvattnet rodde vi efter till källan i närheten, men senare hade vi med vatten från stan. Elektricitet fick vi efter några år. Ofta var vi 10 personer. Maten var enkel men god, men dagarna måste ha fyllts med sysslor för de vuxna och speciellt mommo. Men deras knog gav oss möjligheten att tillbringa somrarna med kusinerna i ett barnens sommarparadis.

Jag blir ofta förundrad när jag hör barn säga att de har tråkigt och inget att göra. Jag kommer aldrig ihåg att vi skulle ha haft trist. Jag kommer inte heller ihåg att vi skulle ha saknat leksaker. Någon gång fick vi ett litet block och pennor eller en boll från bybutiken, där urvalen var minimalt. De var stora skatter. Och resten hittade vi i naturen eller i vår fantasi. Det som var viktigast var att få vara tillsammans, att ha tid och rymd, att få vara. Jag tror de här somrarna förutom att ha gett oss en respekt för och närhet till naturen gjorde mycket för vår kreativitet och händighet. Det var också en trygg miljö, full av möjligheter och utan gränser. Det var viktigt att vara tillsammans, att ha tid att sitta och samtala och de dagliga sysslorna hörde till allas vardag. Vi barn deltog i arbetet på det sätt vi kunde. Vi röjde, vi bar kvistar och lärde oss använda motorsåg. Vi målade stugan, var med och byggde och bar, pumpade vatten och tvättade potatis. Allt detta har varit värdefullt. Vi blev verkligen inte "uus-avuttomia" när vi senare skulle klara oss själva. Men speciellt värdefullt var det för att vi fick göra det tillsammans med våra föräldrar och morföräldrar. Det fanns alltid vuxentid. De yttre omständigheterna var inte det viktiga. Därför blev jag också så glad då min dotter Kajsa 5 år inför höstlovet frågade: "Mamma, kunde vi int också åka till Thailand...eller med metro till Kampen tillsammans." Därför blir jag också så glad när jag nu ser mina barn borra och skruva med sin mofa på landet eller plocka bär med sin mommo. Och trots att det är både tungt och krävande, om också härligt, så vill vi tillbringa sommaren tillsammans, vår familj, min brors familj och mommo och mofa. Att nu se de fem kusinerna pyssla tillsammans, leka fantasilekar, simma, lära sig ro, studera insekter och bygga en koja, gör mig alldeles varm om hjärtat. Jag hoppas mina barn kan se tillbaka på sina barndomssomrar med samma känsla av lycka som jag gör.

Lycka kan vara dans runt en midsommarstång i hällregn, de vuxnas diskussioner om politik och historia runt bordet om kvällarna, då vi barn lade patiens, doften av hår nytvättat med "Suomalainen shampoo", skratten då vi barn lärde oss snapsvisor av mommo, ljudet av Saaben när pappa kom till stugan på fredagskvällen, spänningen i flugjakten innan läggdags eller att ligga i gungan med mamma och följa med humlans färd från lupin till lupin.





Maj-Len Johansson
f. 1943
FM, kemist

Barndomsminnen

Jag föddes i februari 1943 och upplevde som ettåring de värsta bombardemangen i Helsingfors historia. Vi bodde vid Tölötorg och inget hus nära blev bombat men nätterna i bombskydd måste ha gjort intryck till och med på ett litet barn. Sedan skickades jag till en äldre släkting i Österbotten för resten av kriget.

Båda mina föräldrar jobbade och medan min syster och jag var små hade vi barnflicka. Två unga släktingar och sedan några flickor från landet skötte oss innan vi började skolan. På den tiden nöjde sig flickor från landet med att sova på en hopfällbar säng i vardagsrummet i vår lilla tvåa. För landsflickor från enkla förhållanden var det lyx att bo med alla bekvämligheter i stan. Det var ransonering av allt möjligt efter kriget och under sommaren när huset inte behövde värmas hade vi inte heller varmvatten. Man gick till allmän bastu en gång i veckan, det fanns två i Tölö.

Mellersta Tölö var en fin uppväxtplats för barn efter kriget. Det var nära till sandstranden om sommaren och nära till centralparken och isarna i Tölövikens för skidturer om vintern. Bilar fanns det få av och barnen gick ensamma till barnträdgården och skolan. Jag lärde mig cykla som 6-åring med en stor damcykel på Tölötorg, som var tomt efter torgtid – inga parkerade bilar på den tiden. Vi klättrade i hästkastanjerna i Hesperiaparken och lekte i Sibeliusparken, som då var rena naturen.

Jag började skolan som 6-åring och lärde mig snabbt läsa. Efter det var jag en trägen gäst i det fina gamla Tölö-biblioteket vid Mannerheimvägen. Det revs på 60-talet och i stället kom ett jättehottell.

På 50-talet fanns ännu inga förorter, många släktingar och vänner bodde i staden. De flesta hade ändå släktingar på landet och hos dem tillbringade vi några semesterveckor. Ofta kunde föräldrarna ta bara någon vecka semester samtidigt och då åkte vi till Kustö utanför Åbo, där våra släktingar hade en liten bondgård. Det var en gammaldags liten gård med två hästar, ca 10 kor, grisar, höns, hund och ladugårdskatt. Höet sattes på störor och föräldrarna hjälpte till på höängen. Sedan hoppade min syster och jag i höet i ladan för att det skulle packas ner litet. Hunden, en finsk spets, jobbade på åkern med att fånga sorkar. Den radade sedan stolt upp sin fångst vid trappan. Morbror

och jag rodde ut med båt och skar vass som mat åt korna. På den tiden kom det ingen mjölkbil till de små gårdarna, mjölkstånkorna skulle köras med hästskjuts upp till stora vägen, där de sedan blev hämtade.

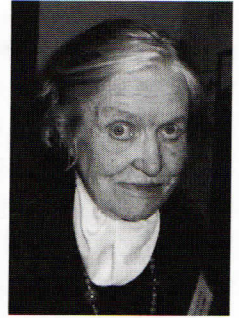
En vanlig arbetarfamilj kunde inte drömma om ett eget sommarställe, om man inte hade ärvt ett. Inte heller att resa och bo på hotell eller ens äta på restaurang med hela familjen. Men sommaren i Helsingfors var ofta fin, det var bara att gå till Sandudd eller ta bussen till södra stranden och åka över till Ugnsholmen, där två fastrar bodde. På Ugnsholmen fanns ett stort färglager och fastrarnas män jobbade på färgfabriken så de hade fått bostad där i de trävillor som tidigare fanns där. Mitt på holmen fanns ett staket och på västra sidan var den offentliga simstranden, på östra sidan privata villor. För kusinerna på holmen var tillvaron fin på sommaren men skolvägen var rätt besvärlig under vissa tider.

Med pappa gjorde vi utfärder till Sveaborg, Fölisön och Högholmen, mamma hann sällan med. Pappa hade skiftjobb så han hade ofta lediga dagar. Mamma jobbade sex dagar i veckan och vilade på söndagen.

Skolvägen var för mig med buss, tre år till Topeliuskolan norrut och sedan nio år med samma buss söderut till Bullan. Eftersom jag bodde i Tölö och gick i skola i centrum rörde jag mig snart mycket hemvant i hela staden. Det fanns många små biografier i stan och dem lärde jag mig snabbt. Som barn under 10 år gick jag med pappa på bio, men rätt snart fick vi gå ensamma, min syster och jag.

När vi blev litet äldre blev det också teater. Att sitta på tredje raden med skolrabatt var billigare än att gå på bio, så jag såg så gott som alla pjäser på Svenska teatern. Min finska var skral så det var aldrig aktuellt med finska teatrar.

Mina minnen av barndomen är ljusa, mycket för att jag hade snälla föräldrar, en pappa som inte drack, mostrar och fastrar och kusiner som vi umgicks med och en omgivning som vi upplevde som trygg. Pengar fanns det till det nödvändigaste men inte till något överlopps och så snart det var möjligt förtjänade min syster och jag fickpengar genom att leverera blommor och dela ut eftermiddagstidningar till hemmen. Efter att vi fyllt 15 år blev det sommarjobb och då var den egentliga barndomen slut.



Elisabeth Morand-Löfving
f. 1930
FM, teol.mag.

Minnen och människor till krigets utbrott 1939

Mina föräldrar var vänner till Gunni och Gerhard Loqvist. Gunni och Mamma hade känt varandra sedan barndomen då de hade lekt på samma gård vid Strandgatan 7 i Hangö, vilken Gunnis föräldrar ägde. Gerhard var Pappas ungdomsbekant.

En dag i februari 1930 gick Mamma uppför "Valios" backe på väg till fröken Railios barnbördshus. Hon hade sagt till bekanta: "Jag låter höra av mig snart." Jag föddes den 11 februari och Gunni kom dit för att hälsa på oss, men blev där, för hennes dotter Gunda föddes följande dag.

Hela livet igenom talade Gunda och jag om de båda bebisarna och gratulerade varandra på respektive födelsedagar. Händelserna 1930 är förstas inga minnen för mig. Jag minns ju ingenting av dem, men de facto var Gunda min första väninna och vi förblev vänner livet ut.

Våra öden blev också till en början ganska lika. Våra fäder skaffade sig båda villor och älskade blomsterodling. Efter att vi en kort tid hade bott i centrum av Hangö kom jag med mina föräldrar till villan i Hangöby, Hangöbyvägen 28. Loqvists bodde i "Parken". Från Hangöby har jag mina första barndomsminnen. Barnen i byn var minst sagt dynamiska, en petade sand i mina ögon. Jag skrek. Mamma kom. Den upplevelsen var närmast chockartad. Jag var mycket liten då.

I fortsättningen var jag ganska ensam. Inifrån huset kunde man höra barnröster från vägen utanför. "Barnen går till skolan", förklarade Mamma. Folkskolan låg mittöver. Jag upprepade orden och begrundade detta faktum.

Pappa planterade spåda pilträn i trädgården. När jag blev större var jag nyfiken på allt Pappa gjorde. Han satt om kvällarna nedböjd vid en lampa och sorterade frimärken, en av hans hobbyer. Från kanske något senare minns jag hur vi kulna vinterkvällar med sparkstötting for för att möta Pappa till "hans" kontor, Fiskeriets filial i Hangöby. Vi gick inte in utan väntade på honom utanför och såg genom fönstret hur han sin vana trogen gick av och an i rummet när han var i färd med att förklara något.

Till "Parken" gick vi ibland för att hälsa på Loqvists och på våra släktingar i villan invid med kusinerna Calle och Pie. Deras Pappa hade bil, en efter nutidens mått rysligt omodern, men också Pastor Voipio i Hangöby hade en som flaxade som en läderlapp och gav ifrån sig ett ljud som en symaskin, då han for förbi på Hangöbyvägen. Pies och Calles Pappa skulle ta oss med en kväll till Silversand. Jag föreställde mig det som en sagolik plats där allting var av silver och blev först besviken: Det var en öde strand i skymningen. Men när man riktigt "grävde" med handen upptäckte man att sanden var underbart mjuk, ja, t.o.m. nästan som silver.

Till "Parken" kom man ibland också annars. Vägen genom den var inte tillåten för bilar men man såg hästdroskorna och när man någon gång själv satt i en sådan luktade det av häst och läder. Det hörde till saken att det köptes klubbor och limonad i en kiosk som hölls av Mammans mostrar och så skulle rudorna i dammen matas där de visade sig i stim. "Parken" karakteriserades av badgäster från Sverige.

Höjdpunkterna var kanske ändå barnbalerna i Casinot. Dit fördes man, för det var Mammornas stora nöje att visa upp sina telningar. Vi såg barn vars familjer tillbringade semester på badorten, också sådana som jag långt senare återsåg i Laguska skolan i Helsingfors. Vi hade pyntats med våra finaste klänningar och var omsorgsfullt kammade med rosett i håret. Jag ville alltid beundra de jättestora snäckorna vid planteringarna utanför Casinot.

Men det var inte bara "Parken" som var en stor attraktion under sommarmånaderna. En gång om året var vi bjudna till Westmans ute på udden. Deras villa var fin och intressant i många avseenden. Inte minst hunden Topsy var något att bli bekant med. Erik Liljefors, som bodde hos dem, minns jag att lekte med mig. Senare återsåg jag honom inte. Traditionen att besöka Westmans fortfor länge. En sommar tog de oss till Dynamitfabriken, som var farbror Westmans. Det var en kväll, stället föreföll öde, solen gick ned och allt verkade så överkligt, som om man hade kommit till världens ände.

Nanna var min moster. Alla kallade henne för Nanna (fastän hon var döpt Anna, kom ingen ihåg det). T.o.m. hennes chefer på kontoret sade Nanna fastän det hade hört till saken med "Fröken" och "ni". Hon var omväxlande kassörska och bokföreläsare och senare anställd i Helsingfors. Från höger och vänster fick hon uppmaningen att spara för äldre dagar, med hon använde genast upp varje slant hon förtjänade. Hon var ung och var student. Hon köpte inte bara moderna kläder till sig själv utan hon ville följa med sin tid. Hon köpte gåvor till släktens barn och jag var den första i ordningen och fick kanske mest. Tiden arbetade för henne och hon lyckades till slut få en tillräcklig pension, mot alla odds. Nanna var en "Slösa" om man tänker på folkskolans serie "Spara och Slösa". Men en underbar Slösa. Hon var storförtjust i barn och blev, för att använda hennes eget uttryck, "vippande vild" när hon fick busa med dem och roa dem. Vid minsta tecken på en missnöjd min från ett barns sida lovade hon guld och gröna skogar för att få det på gott humör igen. Hon infriade löftena: köpte saker och godis utan gräns. Hon gjorde allt som seriösa barnpsykologer varnar för, nämligen att skämma bort överhövan. Och hon blev omtyckt inte minst genom sin omedelbarhet. En liten brorsdotter sade till sin mor: "Nanna känner alla, t.o.m. alldeles främmande människor."

Vi for några gånger till Helsingfors. "Nannas" kontor låg vid Mikaelsgatan. Jag minns speciellt en kolonialvaruaffär någonstans där före kriget med allsköns frukter, kolonialvaror och godsaker. Genom dörren som ofta stod öppen trängde den tilldragande doften ut mot trottoaren. Man kunde i

Nannas sällskap peka på allt man ville ha och man fick det och hon betalade. Så gick vi så klart till Fazers kafé vid Glogatan. I andra våningen drack vi choklad med en massa vispgräddor på. Oförlömliga stunder!

Nanna bodde inne hos den snälla Tant Sundman. På min tid kokade hon gröt, fantastiskt välkockt med en stor smörklick i. Ovanför henne i samma hus var en familj med fyra barn. Jag blev sammanförd med den yngsta, Lillan. Lillan var ett förtjusande barn och tanternas stora favorit där hon gick vid sin mammas sida vid dagliga uppköp. De måste ha berättat för henne på förhand om mig och att jag hela dagen lekte i en stor trädgård. Det var extra för Lillan för hon som stadsbarn var ju hänvisad till parker. I varje fall blev jag påtittad och Lillan sade roat: "Sidu Mamma, Titti kommer!" Lillan hade tre snälla bröder, men saknade flicksällskap. Hon var mycket känslig. När vi lekte i hennes rum reagerade hon starkt mot bröderna, helt utan anledning vad jag kunde se. Gunnar som blev sjökaptan såg man så gott som aldrig. Han var väl ute med pojkamrater. Jag kikade in i hans tomma rum och betraktade med andakt de fina flygplansmodellerna som hängde från taket. Kalle och Erik dog båda unga till följd av kriget.

Men också i Hangöby kom jag att ha en lekkamrat: granngårdsflickan Gunvor. Hennes familj hade det ekonomiskt sämre ställt än vi, men jag kommer inte ihåg att jag någonsin såg ned på henne för den skull. Hon var äldre än jag och jag beundrade henne i allt. När vi lekte med våra dockor hade hon en tygdocka som hette Margot. Margot var föremål för mitt stora intresse och min förtjusning. Till det bidrog säkert att Gunvor hanterade henne så säkert, när hon lekte med den och bytte klänningar på den. Över huvud taget hade Gunvor ett säkert sätt och var förmodligen väl ägnad att som vuxen vara föreståndarinna på ett ålderdomshem. Jag har i hela mitt liv varit osäker på mig själv. Jag hade gått och hoppats på att när den tiden kom att Gunvor inte mera lekte barnlekar skulle jag få ärva Margot. Men Margot gavs till Gunvors kusin. Och jag kunde aldrig glömma Margot. Gunvors mamma sade till min Mamma: "Det är lustigt: Titti har en stor trädgård att leka i och lekstuga och ändå trivs hon bäst på vår sida om staketet." Men Gunvors hade ju höns, katt och potatisodling. I köket hade de en lucka i golvet till källaren dit de gick ner för att hämta upp potatis och rotfrukter. Gunvors Pappa hade dött tidigt. Men jag minns honom svagt från det att jag satt på en kista i deras kök och såg hur han hällde åt sig kaffe ur kaffepannan på spisen. Det berättades att jag en gång när han druckit flera koppar hade sagt: "Gunvors Pappa får inte dricka mera kasse." Tydligt hade jag hört någon förståsigpåare till tant varna för för mycken kaffedrickning. I samma anda fick vi senare i folkskolan i vårt häfte skriva satsen: "Snälla barn dricker inte kaffe", kanske tjugo gånger.

Ibland om somrarna fick vi besök av faster Lullu. Hon var min gudmor. Mamma var i panik inför hennes besök. Hon skulle få allt i ordning tills hon kom. Hon var så petnoga. Jag blev strängt tillsagd att i hennes sällskap aldrig någonsin leda in samtalet på sådana lättsinnigheter som film och Shirley Temple. Alla, däribland Mammans hemhjälp, drog en lättadens suck när hon äntligen for hem.

Mamma hade för vana att ta sig en eftermiddagssiesta i ett rum i övre våningen. Det visste jag om och ofta gick jag på dagen upp för trapporna till henne. I dörren fanns en ruta täckt med brokigt papper så som det ibland förr var vanligt. Men jag hade upptäckt att papperet i nedre kanten var bortskrapat så att man kunde se in i rummet och det gjorde jag. Det var viktigt att veta om Mamma

sov eller var vaken. I det senare fallet kunde jag öppna dörren och gå in, krypa upp bredvid henne och be henne berätta något. Hon berättade om julen eller hittade på historier kring mina leksaker.

Vid ett visst skede kom farmor och skulle bo hos oss. Pappa ville ta hand om henne i hennes änkedom. Hon talade franska. Jag föll in med en barnslig franska, barn lär ju sig så lätt. Jag fick i uppdrag att be henne komma ned till middagen. "S'il te plaît pommes de terre", lär jag ha sagt, vilket roade mina föräldrar. Farmor var frusen och värmdde sina fingrar genom att hålla en varm potatis i handen. Jag lär ha trivats i hennes sällskap. Vi sjöng barnvisor: "Je ne suis qu'un pauvre mousse", "La tour prends garde", "Promenons-nous dans le bois". Så korrekt blev det inte alltid. "Do, do, enfant do, enfant dormira tantôt", lät det när jag sjöng: "Do, do, affa do, affa dormi, affa do". När hon läste för mig Comtesse de Séguirs bok "Francois le Bossu" framstod Christine som en förebild och jag har sedan dess tyckt så mycket om det namnet.

Farmor hade lungbesvär, hon hostade. Vi vandrade båda tillsammans bortåt skogen och hon plockade tallkvistar som hon sedan hemma satte i vas för doften lär vara hälsosam att andas in. Och hon blev lätt trött. Ännu länge efteråt när jag gick längs samma väg kom jag ihåg och tittade på den sten på vilken hon brukade sitta. Nu är stenen borta och där är körväg.

Farmor hostade alltså och speciellt min far, som i ungdomen hade haft tbc, var oroad. Jag beordades ut i trädgården att leka i solen. Farmor lär ha sörjt över att jag inte längre kom uppför trapporna till henne som tidigare med alla leksaksdjur och dockor i famnen "Tous mes amis" som jag kallade dem. Farmor for också snart hem till Lettland, hon hade inte uthärdat det fuktiga och råkalla Hangöklimatet och återvände till mildare luftstreck.

En ny sensation hade den våren emellertid att erbjuda. Det blev tal om ett syskon. Jag kommer inte ihåg att den saken till en början skulle ha intresserat mig i någon högre grad förrän i juni när det blev allvarligt på tal: det skulle helt enkelt införskaffas en syster eller bror. Moster Nanna kom från Helsingfors till byn och skulle ha hand om mig. Mamma for iväg med taxi tidigt en morgon Jag minns att jag stod i trappan till övre våningen och hörde ljudet av motorsurret. Följande natt var oväder med åska. Men på morgonen i den klara rensade luften gick jag med Nanna uppför Valios backe. Jag hade på mig en gul klänning, påminner jag mig tydligt. Hur mötet med den nya skedde har jag glömt, men det har sagts mig att man hade förklarat för mig: "Det fanns inga pojkar på lager just nu, bara flickor. Skall vi vänta tills det kommer några eller skall vi nöja oss med den här?" Jag lär ha gett mitt vägande ord: "Vi tar den här." Bebin kom hem och låg på en säng väl insvept och jag undrade hur hon kunde andas under allt.

Så skulle hon döpas. Prosten Bengt Serenius kom hem och till min tillfredsställelse uttalade han namnet på Lillasyster på farmors språk: Hélène Marguerite. Mamma hade säkert också den gången som hon alltid brukade i vår barndom dekorerat kaffebordsduken med juniblommor, som hon stack in i hålen, för den var broderad med hålsöm. Duken var ett arbete gjort av Faster Lulli under en lång tid: ett hål per dag.

Men bebin växte. När jag en dag såg på när Mamma skötte henne, kom det för mig att allt ju måste ha haft en början. Varifrån hade hon kommit ursprungligen? Jag frågade Mamma om saken och hon lovade förklara det för mig en annan gång. Och det gjorde hon snart när jag en gång igen gick upp

till hennes eftermiddagssiesta. Och det var ju bra att jag fick veta att inköpsteorin om småbarn inte stämmer.

Kort efter detta hände något annat igen. Lottorna hade för sed att varje sommar före kriget organisera en barnkortege. Mamma var för upptagen av den nya för att skaffa mig lämplig utstyrsel så det var en lärarinna, jag tror det var tant Toni (Anthoni), som fick ta hand om saken i Hangöby folkskola - så som för några andra barn också. Vi skulle samlas på Stadshusets gård. Nu ville det sig inte bättre än att den lilla flicka som skulle föreställa kortegens huvudperson Snövit, den grekiska musikern Gunaropoulos dotter, var förhindrad att inställa sig. I stället fick man syn på mig där jag kom in på gården med de andra bybarnen under tant Tonis övervakning. Jag togs i stället till Snövit. Man satte på mig en papperskrona och en slöja och jag lyftes upp på en vagn. För att jag inte skulle vara rädd fick en annan liten flicka sitta bredvid som "hovdam". Inte grät jag heller utan fann mig bra till rätta, inte minst för att kamrater från byn gick till fots omkring "karossen". Den var förspänd av hästar och när vi på väg till Kolaviken, vände in på Bulevarden, spelade den man som gick i täten på harmonika "Aalloke, aalloke kutsuu". Det var den finska vemodiga, litet loja badortsstämningen och där nere vid stranden vid Frihetsmonumentet slog vågorna fridfullt. Mamma hade blivit varskodd om succén och satte sig som den hönsmamma hon var - alltid mån om sina glin - på ännu svaga ben på en cykel för att få se en skymt av kortegen. Det lyckades hon inte, men hon fotograferade mig så klart när jag kom hem den eftermiddagen.

Inte var jag avundsjuk på nykomlingen i hemmet. Min tid upptogs i Gunvors sällskap. Men jag tyckte att lillingen var så självsäker, som om hon ansåg att hela livet var välordnat just för henne själv. En gång ville jag grundligt snärta till henne: "Du tror att det finns bara det här, Hangöby. Nej, nej, det finns mycket annat, det finns mosters H:fors och Ingers Vasa." En bekant flicka som jag kallade för Snälla-Inger bodde i Vasa. Högfärdsblåsan i vagnen reagerade inte utan var lika självföرنöjd som tidigare.

Det var sed att sätta barnen i Tant Löfströms barnträdgård i stan. Jag var alltid mycket blyg, men fick en annan lika blyg flicka vid namn Birgit till vän. En gång blev jag emottagen i en flickas familj på barnbjudning. Ekroth hette de, deras pappa kunde ha varit sjökaptten. Men så tystlåten var jag att jag knappt alls deltog i lekar. Lärarinnan frågade oss ibland om vi ville trä pärlor och alla förklarade att det ville de "med den stora blå pärlan". Det fanns nämligen en sådan bland pärlorna som lärarinnan delade ut. Den ville alla ha. Men tant Löfström delade ut pärlorna opartiskt, den stora blå pärlan kom ibland till den ena, ibland till en annan. Mest fick man uppleva att en kamrat fick den.

Men det som jag osvikligen favoriserades med var den stora blå kikhostan. Jag fick bland barnen kikhosta i svår form. Jag var mycket sjuk. Ingenting som jag åt hölls i mig. Morfar, som ursprungligen var från Pedersöre och bättre förstod sig på robusta österbottniska barn än på mig, förkunnade dystert: "Sanna mina ord, hon kommer att dö." Men då grep Nanna in och protesterade: "Banne mig om inte ungen skall bli vid liv." Hon tog tjänstledigt och for med mig från havsklimatet till inlandet, till det torra, till furuskogar, till kurorten Hyvinge. Hon hyrde ett rum hos en fru i närheten av det Iversenska sanatoriet. Jag måste ha legat i dvala den första tiden. En dag vaknade jag upp och upptäckte att jag låg i en tälotsäng ensam i ett stort rum. Jag gick hastigt över

golvet med färgglada trasmattor och öppnade en dörr. Där satt Nanna i köket och samtalande med värdinnan.

Det vårades. Nanna höll mig ute någon gång väl insvept i filt. Vi såg på en man som plöjde en åker. Något dylikt hade jag inte upplevt tidigare, inte där i Hangöby. En gång kom små sjuklingar från sanatoriet och tittade på mig genom fönstret. Slutligen for vi hem.

Lillasyster hade vuxit till sig. Hon hade visserligen haft kikhosta också hon - man hade sett henne sitta uppe i sängen och ta stöd genom att hålla i sin stortå och hosta. Men den lilla kroppen härdade bättre ut. Hon hälsade mig med ett inlärt "Tssyster". Senare kom jag också att av alla kallas för "Syster". Då jag länge var klen präglade Pappa uttrycket "Lilla Storasyster" och "Stora Lillasyster". Men också Pappa var sjuklig. Det hette att han måste opereras och fara till Helsingfors för den skull. Den läkare som hade skött honom blev också sjuk. Läkaren dog och Pappa levde vidare, men var alltid mycket svag. När han vandrade ville han vila allt emellanåt. Då vi ändå någon gång gick till fots hela vägen till stan beklagade han att det inte fanns bänkar vid vägkanten.

Det kom en tid då jag skulle börja skolan, inte bara höra skolbarnens röster från skolgården på motsatta sidan av Hangbyvägen. Jag skulle få en mycket snäll lärarinna, fröken Lucia Finnberg. På bänken framför mig satt Göran. Honom hade jag sett tidigare. Hans mamma var sömmerska och hos henne fick man sina klänningar sydda. Man gick upp för branta trappor till övre våningen. Göran hade jag skymtat någon gång bland mammans sömnadsgrejer. Klänningarna avprovades i ett litet rum. Bakom en sluten dörr till det spelade någon violin. Det var Håkan, Görans bror. Jag hade velat se Håkan, men till min stora besvikelse öppnades dörren aldrig. De var musikaliska båda och i skolan hade Göran fina vitsord. När prov gavs ut försökte man titta över hans axel för att få reda på hans vitsord och jämföra. Gunlög var inte heller en helt ny bekantskap. Jag hade flera år tidigare vid något sjukbesök sett henne i sjukhusets park. Hon var hjärtsjuk sades det. Hon var det fortfarande i skolan och kunde inte springa med oss andra. Ibland lekte vi stillsamma bollekar tillsammans.

Före påsk hade tant Finnberg sagt till i klassen att alla skulle ha med sig björkkvistar, vi skulle göra påskris. Men jag hade inte reda på det, jag hade varit frånvarande. Gunlög var så förutseende att hon hade med sig ett knippe till mig och det var jag mycket glad åt. Ett par gånger var jag illa berörd. Lärarinnan hade ställt till med razzior för förseelser. Jag tänkte på hur jag skulle ha reagerat om förebråelser hade riktats mot mig själv. Var de tillräckligt goda psykologer på den tiden?

"Pappas" kontor flyttades över till Helsingfors. Pappa var gräsänkling där ett år och sedan flyttade vi andra dit med. Tant Finnberg hade sagt till Mamma att jag var så blyg och att jag kanske skulle få mera mod i en annan skola. Jag sattes i Annegatans folkskola och fick Lillan som klasskamrat. Minnena av stämningen med vänskapen "Lillan, Lillan", "Titti, Titti" hade något förbleknat, men vi var nog ibland i samma sällskap.

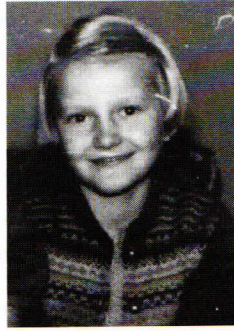
Det var mera strikt i Helsingfors än i Hangöby. Jag blev en gång orättvist beskylld för att ha pratat under lektionen och måste "stå" som straffet alltid löd. Lillan led många straff, alltid rättvisa. Hon var så utåtriktad, så livlig. Frimodigt utan att blinka stod hon upp. Men ändra på sig kunde hon av allt att döma inte. Det kan ha varit en temperamentsfråga men mera troligt är att skolsystemet inte

gav rum för personligheten. En rysk pojke uttalade sig i en kvistig fråga om vart man skulle vända blicken när man ber: "Om man ser nedåt", sade han, "kan man börja tänka på hur mycket ens skor har kostat". Och det hade han ju fullt rätt i.

Vår lärarinna blev sjuk och vi fick en vikarie som inte var så sträng som den ordinarie. Hon haltade. Hon måste ha hört till någon religiös krets för en stor del av lektionerna gick åt till att hon inpräntade i oss kristendom. Jag tyckte att hon litet försummade de andra ämnena. Hon ville säkert väcka vårt samvete. Hon frågade t.ex. om vi alltid lyder våra föräldrar. Jag tror att vi med en mun förklarade att det gör vi. Men då svarade hon att det gör vi säkert inte om vi tänker efter.

Barn är ibland förvånansvärt formella. En flicka skulle läsa utantill ett stycke ur Gamla Testamentet. "Ty stoft" började hon, längre kom hon inte. "Ty stoft är du", hjälpte lärarinnan till. Nej, flickan halvgrät och menade att det inte var det rätta. Hon hade glömt den riktiga ordföljden som låter "Ty du är stoft och till stoft skall du åter varda" enligt den dåvarande Bibelöversättningen.

Följande sommar hade vi Hangövillan enbart som sommartillhåll. Men jag tyckte när vi kom fram dit i juni 1939, att det var något vemodigt över det. Min uppmärksamhet fångades av björkarna. Deras löv hade spruckit ut. Lövverket sattes i gång av vinden, först en del grenar, sedan småningom vaggade och riste hela kronan. Och så böjde sig de lägre grenarna djupt ner. Björkarna verkade som om de ruvade på en hemlig sorg. De menade kanske att vi hade övergivit dem, att vi hade anslutit oss till de pietetslösa som lämnat idyllen att leva i villor med glasverandor och trädgårdar omkring och välkrottade grusgångar. De ogillade att vi övergått till ett modernt boende i en storstad. Eller kanske de anade att något skulle hända snart 1939, att detta var den sista tiden för oss i det älskade Hangöhemmet?

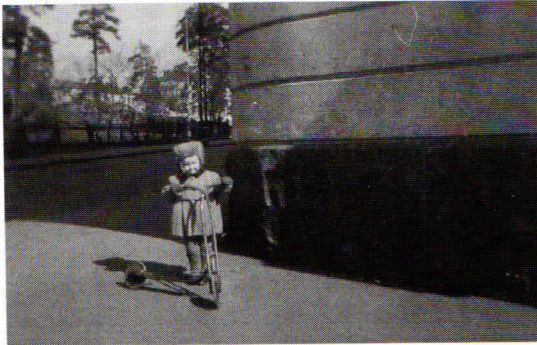


Kerstin Niemelä
f. 1945
FM, lektor i finska

Platser jag kommer ihåg

En händelse, ett fotografi, en sång, en plats kan plötsligt öppna minnenas dörr och ibland går det så lyckligt att vi hittar sådant som någon annan också minns.

I min barndom bodde vi i en tvårummare i första våningen i hörnet av Messeniusgatan och Stenbäcksgatan. I min familj fanns mamma, pappa, min storebror och min lilla syster. Eftersom min mamma gick på jobb hade vi en hemhjälp som skötte om oss barn, lagade mat och städade. Hon var också en naturlig del av vår familj, för hon bodde ju hos oss.



Mitt nya sparkbräde och jag nedanför vårt fönster på Messeniusgatan.

Fönstret i det ena rummet vette mot Topeliusgatan. "Toppans" röda tegelbyggnad och Kvinnokliniken syntes från vårt fönster. På den tiden kunde vi syskon leka "Vems bil?" Vi halvåg i fönstret och väntade på de bilar som körde längs Topeliusgatan. I tur och ordning blev det vars och ens bil. Det betyder att det kom bilar i så maklig takt att vi alldeles väl kunde bestämma vems bil just då körde förbi. Tänk er läget i dag!

Huset hade en innergård med en sandlåda. Till gården kunde det på den tiden komma någon musikanter som sjöng och spelade några visor. När han spelat färdigt kastade de som lyssnat ner slantar invikta i papper till tack för musiken.

Utom gården hörde "pyykkimetsä, mäntymetsä och pullometsä" till våra lekplatser. "Pyykkimetsä" kallades området precis på andra sidan Stenbäcksgatan, "mäntymetsä" låg i en liten flickas värld ganska långt borta, alltså ungefär bakom Tölö sporthall. Redan ordet "pullometsä" gör väl att alla förstår att det var ett ställe dit man egentligen inte fick gå.

Den gula postlådan i hörnet av Messeniusgatan och Minna Canths gata var en plats där vi barn under söndagspromenaderna med familjen mätte hur långa vi hade blivit. Man skulle ställa sig under postlådan och se om man kunde stå rak under den. Det är inte så länge sedan jag råkade gå förbi och kunde nostalgiskt konstatera att avtrycket på väggen och skruvhålen där den var fastsatt fortfarande syntes även om den gula postlådan inte längre fanns kvar.

På Messeniusgatan fanns tant Saaris mjölkbutik, där vi köpte mjölk. Till den lilla butiken gick man ner några trappor från gatan. Mjölken mättes med ett litermått, som med en krok hakades fast på den stora mjölkstänkan efter det att mjölken hällts över i vår mjölkkanne. En stor gul smörklump fanns i ett skåp med glasruta och med en flat träspade skar tant Saari loss den bit man skulle ha och sedan stack hon ner träspaden tillbaka i ett kärl fyllt med vatten. Ett stycke längre bort låg Varubodens kolonialvaruaffär och runt hörnet en liten bit från postlådan fanns köttbutiken. På sommaren rann det till min stora förundran vatten längs med insidan av fönstret. Idén var väl att hålla varorna avkylda.



På vårpromenad utanför Barnets Borg

Det vi kallade "Gungparken" är en annan plats som hörde till min barndom. Gungorna där hade mycket längre kättingar än vanliga gungor och därför blev farten hårdare och gungandet fick mycket mera sväng i sig. Gungparken har inte försvunnit utan ligger alltså nära Folkhälsan, men de stora gungorna finns inte mer, där finns inga gungor över huvud taget.

I samma park närmare Barnets Borg fanns en skridskobana om vintrarna. Kommer ni ihåg hur "nurmare" såg ut? Det var skridskobett som man med ett skruvsystem satte fast på sina "monor", sina skidkängor. Det var kanske lättare att skruva dit dem, men sedan när man skulle hem kunde det vara besvärligt att få loss "nurmarna", eftersom låset hade fyllts av snö och is och fingrarna kanske var stela av köld.

Mitt första skolhus var Toppan, Topeliusgatans folkskola, där jag började hösten 1952.

Skolans matsal låg nere i källaren. Det var säkert mycket lovligt att skolbarnen fick mat varje dag, men för en som inte var speciellt matglad finns det många svåra stunder förknippade med matsalen. Maten på tallriken skulle ätas upp - rågmjölgröt med ett och annat surt lingon i, någon sorts välling, kanske var det makaronivälling, och jag ryser fortfarande vid blotta tanken på lukten av skolköttsoppa. Jag visste nog att man måste vara glad och tacksam för maten, men svårt var det. "Tänk på de stackars fattiga barnen i Kina", sa mina föräldrar, när jag inte hemma heller tyckte att maten smakade.

På skolgården under rasten fanns alltid en lärare precis som i dag, någon som övervakar barnen. Lycka var att få komma närmast läraren. Jag minns min lärarinns hand i en mönsterstickad fingervante den gången jag själv hade tur och fick vara den hon tog i handen.

När jag var åtta år flyttade vi till Mechelingatan, till huset bredvid restaurang Lehtovaara. Det var ett hus med hiss, och vi bodde i sjätte våningen. Antagligen hade det funnits en hiss också på Messeniusgatan men jag hade ju aldrig behövt den eftersom vi bodde i första våningen.

Minnet av hissen hänger ihop med att en av våra grannfamiljer hade en hund, som var så tjock och hade så svårt att röra sig att dess matte lockade in den i hissen med lakrits.

Om vintrarna kunde vi åka isbacke i parken nedanför biografen Axa. Minst lika mycket, om inte ännu mer än Axa-backen, lockade en annan kälkbacke. Gatan mellan Stengårds sjukhus och Tölö kyrka var ganska brant och där brukade vi och andra barn åka kälke. Varför det på den gatan fanns en fin backe att åka i och inga bilar körde där har jag ingen aning om, men där fanns den och där åkte man nerför med väldig fart. Vi hade vid den tiden fått en rattkälke, en ljusgrön med röd huv och tänk att ha en storebror att åka nerför den häftiga backen med!

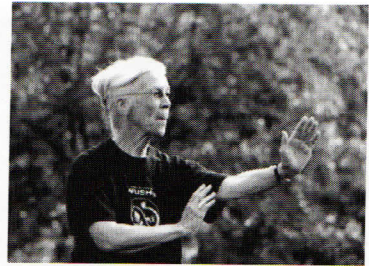
Av någon orsak har jag alltid haft svårt för att starta i god tid och därför blev det för det mesta så att jag varje måndag kväll sprang hemifrån till Tölö kyrka, där en krets som kallades "Unga krafter" samlades. Trottoaren i backen upp mot Tölö kyrka längs Topeliusgatan var inte asfalterad utan den bestod av ljusgula kakelplattor. Av någon orsak har de här plattorna och färgen på dem i kvällsbelysning fastnat i mitt minne, kanske för att man måste koncentrera sig på fötterna när man springer. Måndagkvällarna i Unga krafter gjorde att jag och troligtvis många andra med mig fortfarande kan ordningen på Paulus brev enligt ramsan: Rom, Kor, Gal, Eff, Fil, Kol, Tes, Tim, Tit, Fil och Hebra.

Efter fyra år i folkskolan blev det dags att 1956 flytta över till läroverk. Svenska flicklyceet, "Bullan", blev det för min del. Skolvägen blev längre. Trängseln i buss nummer 14 blev en ny

morgonrutin och det var dags att vänja sig vid den nya skolan, där korridorerna var stora och långa och klasskamraterna många.

Alla som gått i Bullan minns säkert festsalen och morgonbönen. Med psalmboken i handen ställde eleverna upp sig klassvis. Man ställde sig parvis i rad utanför klassrummet eller i trappan när det ringde första gången. Efter andra ringningen två minuter senare skulle det vara tyst och sedan tågades det in i festsalen. I vanliga fall gick vi väl i längdordning, men vid speciella tillfällen ställde man upp sig enligt vilken stämman man sjöng och tågade först sedan in i salen för att t.ex. "Himlars rymd sin konung ärar, himlars härar, prisa den dem väsen gett" skulle ljuda trestämmigt och vackert.

Övergången från folkskola till läroverk är en gräns, som för mig markerar det första steget från barndomens till ungdomens värld. Dörren till barndomen slår slutgiltigt igen när jag två år senare blir tonåring och vi flyttar ut till Gamlas.



Chris Nyström
f. 1939
FM, rektor em.
lektor i modersmålet

Fröjder för fyrtiotalsflickor

En vintrig eftermiddag glittrar en kall sol över gatorna i Tölö från blek himmel. Hela Stenbäcksgatan bakom Topeliusskolan blänker under ett tunt men segt istäcke. Två sparkstöttingar av trä, den ena med avgnagd färg på sitsen, den andra med extra långa medar, glider med god fart nedför backen, mitt i körbanan. Två små skolflickor står lätt framåtlutade på medarna, med händerna i stadiga grepp runt handtagen. Flickorna har inte en tanke på att den perfekta isgatan egentligen är avsedd för biltrafik.

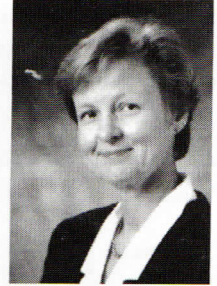
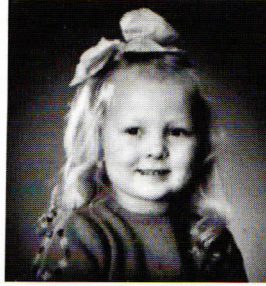
Den ena sparkstöttingen heter Pilen, den andra Blixten. Nu, mera än sextio år senare, minns ingen av oss vem som ägde Pilen, vem som hade Blixten. Vi minns bara hur ögonen tårades i fartvinden och hur spännande det var att försöka hinna först till kurvan nedanför barnsjukhuset och vara först runt hörnet. Det gällde att behärska tekniken och fotbromsa med en kombination av tryck-och-sväng på metallmedarna för att klara en perfekt sväng. Säkert kom det inte heller någon bil längs Linnankoskigatan. Det gjorde det aldrig. Efter svängen behövdes det bensparkar med kraft, för nu var det inte längre nedförsbacke, snarare en svag sluttning uppåt Paciusgatan. Den ena av oss hade längre ben, den andra en dubbel portion sisu och varje minnesbild jag lyckas mana fram visar hur sparkstöttingarna ligger så gott som parallellt intill varandra. Ibland kunde vi tävla om vilken spark som gled längst efter att man hade slutat sparka.

Nästa nedförsbacke åt vänster nedför Fölisövägen var värre, med en brant och snål kurva. Samma fart som förbi Toppän kunde vi inte hålla, utan åkte gärna in på en liten sidoväg redan före Maria Åkerbloms stora villa. Riktigt nära den ville vi inte heller åka. Där fanns de skrämmande stora hundarna, Grand Danois eller Newfoundlandare, men det var också något litet mystiskt med själva stället och med människorna där. Vi hade säkert snappat upp rykten som vi inte alls begrep.

I dag är det svårt att begripa, att vi hade en så stor rörelsefrihet. Helt riskfritt var det inte ens då att åka kälke på stans gator. Spännande lekar upplevde vi – eller skapade vi – också i den ännu rätt orörda terrängen längs Fölisövägen och på bergen ovanför Hummelvikens badinrättning. Jag minns två trötta och törstiga töser, som efter ett ansträngande klätteräventyr bad om ett glas vatten på kafé

Mississippi på berget ovanför viken. Det fick vi inte! Vi hade inte den slant som krävdes.

Drömmen om något annat, något förmer än sparkstöttingarna av trä, höll vi vid liv hos polisens hästar i Brunakärr. Det var ganska många småflickor som hängde runt boxarna i stallet och lärde sig namnen på de vackra hästarna. Men när det var dags att ta sig hemåt, då fick vi nöja oss med våra egna trotjänare, då satte vi fart på Pilen och Blixten.



Margaretha Sanchez
f. 1944
FM, lektor i tyska

Min barndomsdröm

Vi fyrtiotalister hade i vår barndom ett speciellt förhållande till materiella ting, vi hade väldigt få, men jag tror vi älskade dem desto mer. Tillvaron präglades av en förnöjsamhet och en efterkrigstida optimism. Som barn utgick man från att allt nog kunde bli bättre.

Under de evigt långa somrarna i den lilla röda stugan i Sibbo flödade fantasin fritt. Av kottar blev det husdjur, kor, hästar och får och alla hade de spinkiga tändsticksben. Den gamla loftrappan tjänade som butiksdisk och löv och blad blev utmärkta betalningsmedel.

Som det förefaller nu sken solen alltid och sällan kändes livet långtråkigt, trots att jag som enda barnet tillbringade långa stunder med mina egna funderingar.

Ibland ville jag ta mig en liten tur ut på landsvägen och då användes pappas cykel från tidigt tjugoo- eller trettioal och den fungerade utmärkt.

Den var visserligen något stor och tung för pappa var både lång och storväxt och jag vid det laget under skolåldern. Cykeln var av herrmodell med en ram, men liten och behändig som jag var, stack jag bara höger ben under ramen och sen bar det iväg. Helt rakt gick färden knappast, men fram kom jag och roligt var det att kunna och få bege sig ut på egen hand. Ibland landade jag i grannens dike men några värre blesyrer blev det knappast. Åtminstone har minnet av dylikt bleknat.

Grannens dotter hade tillgång till en riktig damcykel och visst var det lättare att cykla på den, men hellre cykla med pappas cykel än inte cykla alls.

Kanske kunde jag också någon gång i framtiden få en sådan! Den skulle i så fall helst vara blå, kanske t.o.m. ha en lykta med en riktig dynamo och ett nät på bakhjulet. Dessutom skulle den vara blank. Så såg grannflickans ut. Tanken att jag skulle få en egen cykel existerade knappast i mitt medvetande. Var skulle man få tag i en sådan? Det var uteslutet att man kunde gå till en butik och köpa en! Varusortimentet under efterkrigstiden var ju mycket begränsat. Pengar diskuterades sällan i familjen, men som barn förstod jag ändå att det inte fanns mycket att tillgå.

Under sommaren firade jag min sjuårsdag och började följaktligen i skola den första september samma år. Jag tyckte mycket om att gå i skola. Det var trevligt att lära sig läsa, räkna och skriva. Gösta Knutssons Pelle Svanslösböcker hörde till mina favoriter och nu kunde jag läsa dem själv. Snabbt hade jag plöjt igenom alla tolv eller hur många de nu var och eftersom de var så spännande och jag lärt känna alla kattpersonligheter, började jag om från början. Katterna och kattsamhället kändes som personliga bekanta och vänner.

Jag kunde också skriva i kamraternas minnesalbum och själv läsa det som min mycket omtyckta lärarinna skrivit där. Albumet finns sparat som en kär klenod.

Efter att jag under julfesten uppträtt som ärkeängeln Gabriel och på scouternas vårfest varit blåsippan i en dräkt av kräppapper blev det maj och snart skulle det första skolåret ta slut. Det var med ett visst vemod jag skildes från klasskamraterna och min sociala tillvaro. Litet glad var jag över att bli av med pojkarna som envisats med att rycka i min långa flätor!

Min pappa hade under mitt första år i skolan varit tvungen att sluta jobba, efter att han drabbats av en allvarlig hjärtinfarkt. Han hade i stället mer tid att vara tillsammans med mig, spela Ludo och Damm som jag tyckte så mycket om.

Han var en mycket godmodig person och hade under maj månad glimten i ögat mer än vanligt och såg mycket finurlig ut, varför förstod jag först senare. Han åkte ut till landet före mamma och mig för att ställa i ordning där, vilket inte var ovanligt, för i själ och hjärta var han fortfarande sibbobo.

Mamma och jag tog bussen efter det skolterminen slutat. Vi promenerade den korta vägen från busshållplatsen till stugan och där på gården bland mammas blommor stod den, min nya cykel.

Den var införskaffad för mig, en svindlande tanke, en dröm? Den var grön, gul, blank och hade en lykta. Den var av rikssvenskt fabrikat av märket Hermes.

Hur pappa hade lyckats trolla fram den vet jag inte än i dag!

Det var den finaste cykeln i hela byn och gav faktiskt upphov till en del stress.

Eftersom ingen hade en så fin och blank ny cykel, ville alla titta på den, bl.a. handelsmannens många små barn. De ville också röra vid den och det var jobbigt att klara av mammas inköpslista, då man samtidigt skulle kolla att inget hände med cykeln, som stod parkerad utanför bybutiken på en gaffelliknande fot. Andra cyklar stod lutade mot väggen, men min stod stolt mitt på gården.

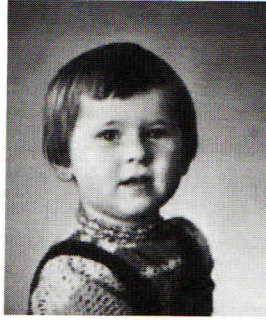
Vid första regndroppen lyftes cykeln in i skjulet och den torkades och polerades flera gånger per sommar. Jag visste ju att jag aldrig skulle få en ny cykel om något hände denna klenod.

Cykeln tjänade mig sen under många år som butikscykel när bybutiken försvann och jag var tvungen att åka fem kilometer till närmaste butik och som motionsredskap under vuxenåldern.

Med vemod i hjärtat förde jag den till byns branddepå för nedskrotning för bara några år sedan. Då hade den redan hunnit rosta litet och hjulen hade murknat.

Men dessförinnan hade den ännu hunnit vara till glädje för min dotter. Längre än till Borgby kom den aldrig med undantag av någon cykeltur i grannskapet, ja ända till Borgå!





Märta Uggla
f. 1944
FM
lektor i modersmålet

Farmor och mormor

Minnesbilder från slutet av 40-talet

Nylandsgatan var mitt hem och min borg. Högst uppe i 31:an låg vår lägenhet med stora rum, dubbeldörrar, mörka korridorer och högt i tak. Tunga ek- och mahognymöbler, kristallkronor, dignande bokhyllor och knastrande brasor i gammaldags kakelugnar.

Här fanns mycket att upptäcka: skåp som doftade naftalin och som man kunde gömma sig i, lådor som avslöjade spetsdukar, solfjädrar och lornjetter. I köksskåpen trängdes gjutjärnspannor med kopparkastruller och krusjärn och i serveringsskänken kunde man hitta tennsoldater från pappas barndom eller oinbundna 25-öresböcker med smäktande damer och blodtörstiga indianer på pärmen.

På Nylandsgatan fanns mamma, pappa, lillebror och jag. Och så farmor förstås.

Farmor var en sirlig dam som doftade eau de cologne, hade spetskrås och pipade skruvlockor vid tinningarna. Farmor bar spetsmössa på huvudet när hon sov, pärlband när hon var vaken och hon hade en hemlighetsfull ask med olikfärgade sockerkulor i sin chiffonjé. De svarta var godast och därför mest åtråvärda.

Farmor var beläst och kunde språk. Tillsammans läste vi om tomten, trähästen Klampe och tjuren Ferdinand. Eller så berättade hon om sin släkt: om bror Pekka som såg den osynliga världen, om bror George som flyttat till Amerika och varje jul skickade paket med kläder och godsaker, om min farfar med den borstiga vita mustaschen och den bistra minen och om min faster Ruth som så gärna velat leva men dött av njurfel när jag var ett halvt år gammal.

- Och var är de nu, Pekka, farfar och Ruth? undrade jag.

- De är döda, de har rest vidare till sommarlandet, svarade farmor. Där vilar de ut och bearbetar sina erfarenheter från livet här på jorden. De vet nog att du finns och de älskar dej men just nu är de upptagna med annat. Men tänker du på dem med kärlek kan du kanske känna av dem.

Det lät ju betryggande.

Jag älskade farmor högt och tassade efter henne. Kokkonsten hade förblivit ett mysterium för henne men fransk äppelkaka kunde hon baka och när hon någon gång gjorde det stod jag på en pall och såg på. Degskålen fick jag slicka. Hon hade ofta sina väninnor på besök, de satt då i det röda soffmöblemanget i farmors rum och lät sig väl smaka av kaffesurrogat och kaka. Ibland fick jag komma in och niga och sjunga om ekorn i granen eller haren i gropen för dem .

Farmor lärde mig att bli en fin dam: inte smacka, inte sörpla, inte tala med mat i mun, inte peta sig i näsan, rapa eller prutta; sitta rakt, hålla gaffel och kniv rätt, inte sticka kniven i mun, inte hälla ut mjölken på bordet, inte lämna mat på tallriken ...listan på allt vad en fin dam inte fick göra var lång. Fortfarande - 65 år senare - kan jag komma på mig spretande med lillfingret när jag håller i kaffekoppen.

Farmor fanns dagligen i mitt liv när jag var liten, mormor kom på besök. Eller så besökte vi henne på Borgågatan. Mormors rötter fanns i Åbo skärgård. I unga år hade hon flyttat till Helsingfors med morfar, slagit sig ner på Borgågatan och fött nio barn. Mormor visste allt om livet: hur man saltar in mjukor och lutar torsk, hur man tillreder julsinka och gräddar memma i rivor, hur man syltar, saftar och kokar in, hur man använder örter som läkemedel, tillverkar tvål, stärker och stryker och hur man får slantarna att räcka till i en stor familj. I hennes kök stod spisen varm hela dagen, det doftade hembakt bröd, strömmingslåda eller mustig benbuljong, Och varje söndag ställde hon fram en fylld plummonkaka till eftermiddagskaffet.

Mormors famn var trygg och stor och hennes blick genomskådande och genomlevd. Hos henne fanns den praktiska visdomen och det stora acceptandet. Här behövde man inte vara en fin dam, man dög som man var. Men prata med henne var svårt, hon föredrog att tiga och svarade oftast med ett ordspråk:

”Den som är klok, han tiger.”

”När var och en sin syssla sköter, då går det väl evad oss möter.”

”Man skall sluta när det är som roligast.”

”Den som gapar efter mycket mister ofta hela stycket”.

Farmor och mormor var mina förebilder när jag var liten och den yttersta tryggheten. Men ingendera fick jag behålla länge. En dag i januari när jag var 7 år gammal var farmors säng tom. Hon hade förts till sjukhus, sockersjukan hade gett kallbrand i ena foten som amputerades. Först verkade hon klara operationen bra, ondgjorde sig över fantomsmärtna i den saknade foten och planerade ett liv i rullstol. Men några nätter senare ringde telefonen hemma hos oss. Jag vaknade och tassade ut i tamburen. Pappa stod och grät: farmor hade dött snabbt och oväntat.

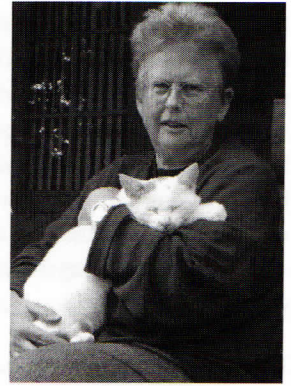
Tre år senare var det mormors tur. Hon hade varit sjuk i flera omgångar. En svår brännskada i barndomen hade gått upp och hennes rygg var ett enda blodigt och varigt sår. Läkarna gav upp och mormor åkte hem för hon ville dö opåverkad av mediciner. ”Jag vill vara klar i huvudet när jag går

över gränsen”, sade hon. Och det var hon. Omgiven av sin stora familj somnade hon in hemma efter att kort före ha satt sig upp i sängen och vänd mot någon som bara hon såg förundrat utropat: ”Åhh...är det DU som kommer efter mej!”

Så gåtfullt livet var! Så skört och oberäkneligt! Viktiga människor försvann och fanns inte att tillgå längre. Inte på samma sätt i alla fall. Jag undrade var Sommarlandet riktigt låg och försökte ringa dit både med min leksakstelefon och vår vanliga väggtelefon. Inget svar. Farmor och mormor var och förblev borta.

Men farmor hade sagt att man kunde nå de döda om man tänkte på dem med kärlek. Så jag gjorde det. Gång på gång. Och det fanns faktiskt nätter när jag vaknade och tyckte mig känna mormors trygga varma närvaro i rummet eller förnam doften av farmors eau de cologne och hörde klirret av hennes pärlband.

Sådana nätter var bra nätter.



Inger Wirén
f. 1942
Pol.mag.

Det börjar med tre dramatiska år

Mitt första minne av mina föräldrar är från Helsingfors järnvägsstation en mörk septemberkväll 1945, när jag är tre år och tre månader gammal. Båttåget från Åbo har just kommit fram och tanterna på tåget har sagt åt oss barn att vi nu ska få träffa våra riktiga föräldrar. Jag är lugn och full av förtroende när jag överlämnas åt ett ungt par. Det småregnar och han knäpper upp sin mörkblå trenchcoat och sätter mig innanför den, närmast hjärtat. Sedan går vi tre kvarter hem. Jag har lärt mig tala i Sverige och så länge han lever citerar pappa min öppningsreplik på klingande rikssvenska: "Uff så vått!"

Till mina tidigaste Helsingforsminnen hör hur jag åker spårvagn ensam, pappa sätter mig på spårvagnen på Kajsaniemigatan nedanför vårt hus och överlämnar mig till konduktrisen, som i sin tur överlämnar mig åt farfar på ändhållplatsen i Berghäll. Jag minns också söndagspromenader i Kajsaniemiparken, jag räknar hundar och enbenta män. Hundarna blir småningom fler, de enbenta männen får protes och syns inte längre i gatubilden, åtminstone inte som enbenta. På kvällarna när jag ligger i min säng och lampan är släckt så är jag ibland rädd för änglar och vargar, både Rödluvan och julevangeliet har satt sina spår. Änglar kan förstås förflytta sig hur som helst och gå genom stängda dörrar, men hur skulle en varg kunna ta sig upp till tredje våningen - det förstår jag själv är omöjligt, men inte desto mindre är jag rädd. Mormor är en anhängare av kvinnliga präster och tycker att jag ska bli missionär i Afrika, men jag oroar mig för att min odödliga själ trasas sönder om jag blir uppäten av ett lejon. Så småningom får jag tre småsyskon, en syster och två bröder, och vi flyttar till en förort invid centralparken. Vi spelar fyra mål på gården och klappar ridskolans hästar i hagarna. På vintern skidar vi i skogen och på våren plockar vi tussilago och kärriol.

Jag går i skola i Kronohagen. Jag går mitt första skolår i Laurellska skolans utrymmen på Riddaregatan, där folkskolan är inhyt medan bombskadorna repareras. En av mina klasskamrater är

dotter till Ständerhusets vaktmästare och vi leker i husets dammiga källarutrymmen. En annan av mina klasskamrater är son till presidentens adjutant och vi får gå på exkursion till slottet. När jag är nio år tar pappa mig med för att följa med Mannerheims begravningsståg. Under tio skolår går jag varje dag över Senatstorget eller längs Regeringsgatan, förbi Universitetet, Statsrådsborgen och Domkyrkan, för jag fortsätter efter folkskolan i Laurellska skolan. Skolan präglas av en varm kristlig humanism, vår rektor är Greta Langenskjöld, kväkare, fredsvän och poet. Hon berättar för oss om Gandhi. Eftersom det är en flickskola får jag automatiskt ledarskapsträning. Jag älskar inte alltid skolan, men jag älskar alltid min skolväg. Den nöter in hos mig en kärlek både till Helsingfors och Finland och ger upphov till ett bestående intresse för historia och politik.

Mina allra tidigaste år, berättade av andra

Vad jag som barn visste om min tidigaste barndom före hemkomsten från Sverige är förstås bara sådant som blev berättat för mig. Och det var närmast mamma som berättade. Det ingick en hel del dramatik. Jag föddes en midsommarnatt med kejsarsnitt, och det var tur att det var midsommar sa mamma, för den gamle gynekologen firade midsommar på sin stuga och det var en ung kvinnlig gynekolog som hade jour och fick förrätta ingreppet. Pappa var vid fronten och mamma och jag bodde hos morfar och mormor. Mamma jobbade på bank och mormor skötte mig på dagarna. Om henne brukade det för övrigt sägas att hon aldrig gick till bombskyddet utan sin tandborste. Efter februaribombardemanget 1944 när alla som kunde lämna Helsingfors for bort, for jag också. Jag skickades med mina fastrar och en kusin till Vasa till släktingars släktingar. Ett par dagar senare föddes en kusin till och tre månader senare ännu en. Då hade vi etablerat oss i en hyrd stuga på en bondgård i Sydösterbotten. I juni var det fortfarande skäl att undvika huvudstaden, men nu kunde vi fara till farmors och farfars sommarställe i Sydkarelen vid Saimen. Mamma berättade aldrig om det som hände där, det mest dramatiska jag någonsin var med om. Jag tror att man i vår familj talade ganska lite med barnen om kriget. Det sägs att när min ett år äldre kusin frågade varför vi reste så mycket hela tiden, fick han till svar att det ska han få veta när han är större. Först i somras fick jag alltså veta om flykten, när jag läste farfars dagbok från 1944.

Här måste jag göra en utvikning och berätta lite om mina farföräldrar. Han var präst och äldsta sonen i en syskonskara på sex och hon var äldst i en syskonskara på sju och de kom att bli portalfigurer i båda släkterna. De höll kontakterna och skötte informationsförmedlingen och till deras gästfria hem kom släktingar, vänner och bekanta vid alla tider på dygnet. Efter varje bombardemang ringde farfar igenom alla släktingar för att kolla att de var oskadade. Farfar skrev dagbok under hela sitt vuxna liv, varje dag. Han skrev om det som var nära, om sitt arbete i en stor institution, om händelser i familjen, om vem han träffade eller talade i telefon med, om mörkläggningsstiderna och livsmedelsransoneringen men också om den politiska utvecklingen i Finland och världen. De kärnfulla anteckningarna från krigsåren ger en konkret bild av hur kriget kunde upplevas på det som vi brukar kalla gräsrotsnivån, i en familj där de tre barnen utbildar sig, gifter sig och får barn medan kriget pågår. Farfar är hela tiden orolig, ibland ångestfull.

Nu tillbaka till mitten av juni 1944 på farmors och farfars sommarställe. De är glada att vara återförenade med sina döttrar och sina barnbarn. Här träffar jag mig själv, nästan tvåårig, i realtid. Jag är nu anförtrodd i mina farföräldrars vård, fortfarande jobbar mamma på bank och pappa är vid fronten. Jag betecknas som söt och älsklig men reserverad. De vuxnas glädje förbyts snart i oro. På

nätterna hör man bombardemanget av Viborg och luftvärnet från Villmanstrand. Man börjar undra om det skulle vara säkrare för barnen att fara tillbaka till Österbotten. Innan man har fattat något beslut, får man ett överraskande besök. En eftermiddag kör en stor lastbil med ett högt lass in på gården. Det är tre män i uniform som kommer med en del av stabens papper från Viborg och bär in dem i stallet. En av männen är min pappa. Farfar skriver: "Mycket kärt var det att se honom. Han såg inte medfaren ut, utan var rask. För honom var det en stor glädje att se Inger, som han inte sett på sju månader. Hon var icke alls främmande för honom, utan höll sig så bekant liksom hon skulle ha känt honom. Det var rörande att se deras sammanträffande." Soldaterna berättar om situationen i Viborg, ett ammunitionståg har fått en fullträff och exploderat, befolkningen har börjat flytta bort utan påbud, också från Karelska näset är det allmän flyttning.

Följande dag kommer Johannes kommuns arkiv och flera arkiv väntas. Man avvaktar ännu lägets utveckling, men man vet att faller följande försvarslinje så är man i den direkta farozonen. Det är inte lätt att resa. De evakuerade från Viborg och näset fyller tågen och bussarna och båtarna från Villmanstrand, man skulle bli tvungen att försöka ta sig mot St Michel. Den 21 juni meddelar radion att Viborg har tagits av ryssarna, och då inser man att tiden är mogen för uppbrott. Sammanlagt 17 personer sätter sig i rörelse. En del tar ångbåten, andra, däribland farmor och jag och min yngsta kusin, som är sex veckor gammal, åker med häst på öppet flak i regn, tre personer cyklar. På kvällen återförenas vi utanför kyrkan i Savitaipale. Prosten ordnar inkvartering åt oss på ett golv, men redan under natten får vi transport vidare till St Michel med en militärlastbil. Det är trångt på flaket och farfar får sitta på en låda med en gris i. Två dagar tillfällig inkvartering, sedan tåg via Pieksämäki till Jyväskylä, där vi har släkt. "Fruktansvärd trängsel. De små barnen sovo i de äldres famnar. De veta ingenting om världens ondska", skriver farfar. I Jyväskylä ordnas det inkvartering i några lärlägenheter som står tomma på sommaren. Så småningom hittar bagaget också fram. Sista juli är fastrarna och vi barn igen i samma stuga i Sydösterbotten, och en vecka senare är farmor och farfar tillbaka på sommarstället, där bär- och äppelplockningstakot tar vid. Fastrarna skickar en kamera till farmor, så att hon kan ta bilder för den händelse att man inte får behålla sommarstället.

Farfar är full av oro över det politiska läget och föreslår att barnen skickas till Sverige. Det diskuteras fram och tillbaka. Farfar uppsöker en gammal bekant, inrikesminister Ernst von Born, för att höra vad han tänker om Finlands framtid. Han säger att ingen människa kan säga något om framtiden. "Han ville därför icke giva råd om barnen skola skickas till Sverige eller icke. Trots allt det mörka vill han dock hoppas." En person som har att göra med livsmedelsförsörjningen rekommenderar dock att skicka barnen till Sverige. Slutligen bestäms det att mina kusiner inte ska fara. Det ska däremot jag. Morfar avhämtar mig i Sydösterbotten och efter några dagar i Helsingfors med morföräldrarna och mamma och pappa, som är hemma på ett kort besök, reser jag med tåg till Åbo den 27 september tillsammans med en grupp släktbarn. Mormor och en av mammorna följer oss till båten. Farfar får en telefonrapport redan från Åbo. Resan har gått bra, vi har sjungit och ätit välgkost. Följande dag noterar farfar att evakueringen av Porkkalaområdet nu ska vara slutförd och att han har fått höra av fadern till ett av barnen att vi hade blivit mötta i Stockholm och förda till Strängnäs, där vi skulle vara några dagar i karantän. Några dagar senare får farfar ett telefonsamtal av en bekant i Helsingfors, som berättar att hans dotter, som jobbar i Strängnäs, just hade ringt och

bl.a. berättat att hon hade badat det yngsta barnet, dvs. mig. I Strängnäs hade vi fått ligga till sängs några dagar medan våra kläder desinficerades.

Under mitt år i Sverige bodde jag hos en folkskollärfamilj i Lysekil på västkusten. Härifrån har jag bara spridda minnesglimtar, bl.a. kommer jag ihåg att jag satt på katedern i klassrummet och väntade på att vaccineras med skolbarnen, medan några större elever gullade med mig. Jag kommer ihåg att jag hade mina föräldrars porträtt vid min säng och jag kommer ihåg att min svenska "mamma" brukade ge mig hälsningar hemifrån, när mamma hade skickat brev. Folkskolläraryparet hade inga barn när jag kom till dem, men fick en flicka just innan jag for hem. Jag hade det bra där på alla sätt, och vet inte om att jag skulle ha haft det svårt att anpassa mig där. Hur det egentligen var kan jag förstås inte komma ihåg. Det jag säkert vet är att jag inte hade problem med att anpassa mig när jag kom tillbaka. Vi hade nära kontakter med min svenska familj, det skrevs brev, de ringde och skickade paket. Min svenska "pappa" kom på besök och mamma brukade berätta om hur chockerade andra besökare på Sveaborg blev, när de förstod att jag kallade två män för pappa... Sommaren innan jag började skolan flög pappa och jag till Sverige och hälsade på min svenska familj som nu hade utökats med ett barn till. Vi var alltid glada och tacksamma för att svenskarna hade tagit emot finska krigsbarn.

Hur gick det sen?

Enligt FN:s barnkonvention är alla under 18 år barn. När jag var 17 år for jag som AFS-stipendiat till Amerika på ett år. Det var ett innehållsrikt år som också de facto blev slutpunkten på min barndom trots att jag ännu hade en klass kvar i skolan. Jag fick vänner i Amerika och hela världen och mycket inspiration för mitt vuxenliv. Rektor Langenskjöld brukade skriva en vacker dikt för varje abiturient. Dikten till mig hänvisar till att jag brukade gå omkring i amerikanska sweatshirts, vilka då ännu var mycket ovanliga. Dikten slutar: "Med 'Colorado' på bröstet och världens välfärd i hjärtat." Orden kändes förpliktande.

Det är en allmänt omfattad sanning, att de första levnadsåren är avgörande för en människas utveckling. Det är också vanligt att säga att människor när de blir äldre försöker konstruera sitt liv som en sammanhängande berättelse. Jag har åtminstone ingen svårighet att se sammanhangen. Att jag kom att studera statsvetenskap vid Helsingfors universitet och jobba med bistånds- och FN-frågor under mer än trettio år, är som jag ser det ingen slump. Men det är inte bara barndomens upplevelser som sådana som har betydelse utan hur jag minns dem, eller har fått dem berättade för mig, och hur jag har reflekterat över dem, för mig själv eller tillsammans med närstående. I det sammanhanget har jag mycket att tacka mina föräldrar för. De var sakliga och odramatiska och gav aldrig uttryck för någon bitterhet.



Kristina Virkola
f. 1941
MKD

Med tåg till finnbetet

Ångvisslan tjuiter och tåget stånkar långsamt igång under ljudligt pustande och väsande. Utanför fönstret vinkar mamma och pappa. Mamma ropar ännu något, hon ser oroligt på mig och torkar förstulet ögonen.

-Helt onödigt att hon oroar sig, tänker jag. Förra året förde pappa mig med bil på finnbete hos familjen Nieminen, men nu är jag stor och reder mig själv.

Jag andas djupt in den kittlande dammiga luften i tredjeklasskupén, inpyrd med smuts och gammal tobaksrök.

Bredvid mig sätter sig två runda gummor på den smala, hårda bänken, mitt emot har en trepersoners familj med ett litet barn tagit plats. Nu är kupén fullsatt.

-Vilken tur att jag fick en fönsterplats, tänker jag.

Framför mig har jag en tågresa på sex timmar. Det pirrar litet i magen, det är min första resa ensam men jag har åkt samma rutt tidigare tillsammans med den övriga familjen, så jag klarar mig nog på egen hand.

De två gummorna talar oroligt med varandra, de undrar hur lång resan blir. De är kanske från landet och för första gången på väg med tåg till Åbo.

Knappt har vi hunnit till Esbo innan gummorna tar fram sin matsäck. Över en rödrutig handduk skär de skivor ur ett konstigt bakverk som inte liknar något jag har sett tidigare. Där är mörkt bröd runt en konstig, gråaktig massa av något som verkar ganska oaptitligt. De smackar ljudligt medan de äter och sväljer sitt kaffe i högljudda klunkar.

-Vill du smaka på kalakukkon? frågar den ena gumman på bruten svenska.

-Nej tack, säger jag och tänker att jag måste fråga mamma vad kalakukko är. Jag lutar mig mot hörnet och sluter ögonen. Snart är jag igen hos familjen Nieminen. Jag hoppas att Liisas granne Sirkku är i Sagu igen.

Med min ”sommarsyster” Liisa vill jag inte leka. Så fort jag tänker på henne och minns det som hände förra sommaren, bränner det till i bröstet. Jag ser så stint ut genom kupéfönstret, att jag får tårar i ögonen.

Sjö och vind, säv och vass. Vi leker och stojas i vågorna. Ibland simmar vi över sundet till andra stranden. Men Liisa får inte komma med. Liisa kan ju inte simma och hon sitter mest i gungan hela dagen och sjunger med hög röst. Liisa får inte vara med i våra lekar. Hon gnäller och gråter och klagar för sin mamma, men då knuffar vi ned henne från bryggan. Sirkku och jag drar upp henne, våt och snorig springer hon in till sin mamma, som bannar och örfilar oss.

-Ångra er, ni elaka barn, Gud ser er nog! skriker hon med gula ögon.

Man kan bara ångra sig när man vet att man har gjort något orätt. Jag ångrar mig, jag får tårar i ögonen, jag gråter men Sirkku bara skrattar.

Tåget tuffar fram i sakta mak men snart kommer vi till den sista stationen på ”vår egen” sida och tåget stannar. Fönstren täcks med stora träluckor och det blir mörkt i kupén. Så tänds en smutsgul lampa. Tungt skrammel av metall hörs då vagnarna kopplas om och ett dovt tutande från det ryska loket som tar över vårt tåg. Barska ryska soldater med gevär rycker upp dörren och stirrar på oss med genomskinliga, uttryckslösa ögon under sina stora skärmössor.

De vuxna sjunker ihop och trycker sig mot ryggstödet, de sänker blicken. En av soldaterna säger någonting, som ingen av oss förstår. Lika plötsligt stampar de ut igen i sina höga stövlar. Gummorna sitter raka och stela, inte ett ljud hörs.

Nu bankar någon på fönsterluckorna utifrån. Barnet skriker högljutt.

-Så här gör de alltid, berättar familjefadern. De kontrollerar bara att luckorna sitter ordentligt fast.

Jaja, nog visste jag det, tänker jag. Jag har ju åkt här tidigare.

Tåget startar igen med ett ryck, det ryska loket tutar som en ångbåt. Plötsligt känns luften kvav när jag igen tänker på förra sommaren och Liisa och Sirkku. Hoppas Liisa och hennes mamma har glömt hur elak jag var. Det suger konstigt i magen och jag tar fram matsäcken, som mamma har packat. Där finns en flaska mjölk och fyra smörgåsar. Glupskt äter jag upp alltsamman på en gång, nästan utan att tugga.

Äntligen stannar tåget i Ingå och ett finskt lok tar över. Det ryska loket försvinner högt tutande och nu tar man bort luckorna. Nu börja alla i kupén ivrigt prata, man sträcker lättat på sig och ler. Följande station är Solberg, där många stiger av. Jag har lovat mamma att inte stiga av tåget under resan, men får syn på en glasskiosk. En stunds tvekan, så är jag uppe och ute ur tåget och ställer mig i den långa kön. Alla vuxna tränger sig framför mig, och jag är hela tiden sist i kön. Jag trampar rastlöst och kramar mina slantar med svettig hand. Tänk om jag inte hinner få min glass.

Äntligen är det min tur. Då visslar loket och jag ser passagerarna skynda sig upp på tåget. Men det är ju min tur nu. Snabbt sträcker jag fram min slant och får en glasspinne.

När jag vänder mig om märker jag att tåget redan har startat, sakta får det upp farten. Många passagerare springer mot tåget, men jag är allra sist. Jag springer allt vad jag orkar, nu är farten redan ganska hög. Framför mig springer en ung man med ett litet barn på armen. Mina lungor pumpar luft, det bränner i halsen och dånar i huvudet.

-Vänta, vänta! skriker jag.

I sista sekund hinner jag fram till tåget där hjälpsamma armar drar upp mig på bakperrongen. Halvt avsvimnad av ansträngningen lutar jag mig över räcket med rosslande lungor och skenande hjärta. Knäna viker sig. Glassen smälter och rinner ner över armen, men litet hinner jag ändå njuta av vaniljsmaken. Jag ångrar att jag igen varit olydig. Jag får en sur smak i munnen. Tänk om jag inte hade hunnit med tåget, och blivit ensam kvar på stationen.

-Var var du? undrar den ena gumman då jag andfådd och svettig kommer till kupén på darrande ben.

-Herreminne, vi trodde du blivit efter, utbrister den andra, varför steg du av tåget?

-Din mamma borde inte ha låtit dig resa ensam, hon skakar bekymrat på huvudet.

Då kan jag inte hålla mig utan gråter så jag skakar och tårar och snor strömmar utför kinderna.

-Bara mamma inte får veta vad jag gjorde, snyftar jag. Jag lovade att inte gå av tåget för tidigt. Jag är ju ändå tolv år nu och mamas stora, duktiga flicka som hon kan lita på. Jag ser för mig hur hon igen vänder sig ifrån mig, besviken.

-Såja såja, lugnar gummorna mig. Se här, snyt dig nu och ta en bulle och litet mjölk så känns det bättre.

Snyftande berättar jag om hur jag förra sommaren var hos familjen Nieminen i Sagu för att lära mig finska och om Liisa och Sirkku, och om hur elaka vi var mot Liisa och om hur jag ångrar mig.

-Gud förlåter den som ångrar sig, säger den ena gumman tröstande och torkar mina tårar.

-I sommar tänker jag vara snäll mot Liisa och hon får leka med oss varje dag, kanske kan jag lära henne simma, säger jag och gummorna nickar leende.

-Det blir nog bra, ska du se. Gumman kramar mig och stryker min kind med sin varma hand.

Jag tar fram en bok men snart somnar jag lutad mot ryggstödet och drömmer att jag ensam banar mig väg till sandstranden genom hallonris, nässlor och vildrosor, det enda som gäller är sommar, strömmande vatten, insekternas surrande, vildrosornas doft och den underbara känslan av att ingen, ingen kan nå mig medan tåget dunkar vidare mot Åbo.